

İKTİSADİ, DİPLOMATİK VE HUKUKİ ROLLERİYLE DUBROVNIK CUMHURİYETİ'NDE OSMANLI GÜMRÜK EMİNİ (1430-1806)

ECONOMIC, DIPLOMATIC AND LEGAL ROLES OF THE OTTOMAN CUSTOMS
OFFICER IN THE REPUBLIC OF DUBROVNIK (1430-1806)

Cihan YEMİŞÇİ

Öz

Dubrovnik Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'na özel bir statüyle bağlı olması nedeniyle ikili ilişkiler açısından diğer haraçgüzar hükümetlerden farklılıklar taşıyan küçük bir şehir devletiydi. Kırım, Eflak, Boğdan ve Erdel gibi vassal hükümetlerin idarecilerini padişah onaylar, talep edildiğinde asker gönderirler, yıllık haraç öder ve tabiiyete dair diğer bazı görevleri yerine getirirlerdi. Yıllık haraç yükümlülüğü haricinde mükellefiyetleri bulunmaması nedeniyle Dubrovnik'in Osmanlı'ya tabiiyet şartları bağımsızlığa son derece yakındı. 1430 yılında Dubrovniklilere verilen ve günümüze ulaşmış olan ilk ahidnâmede, sultanın görevlendirmesi veya Dubrovnik yönetiminin izni olmadan herhangi bir Osmanlı resmi görevlisinin Dubrovnik sınırlarına giremeyeceği hükmü düşülmüştür ve bu madde sonraki ahidnâmelerde de yer almıştır. Buna bağlı olarak aynı sene içerisinde Dubrovnik'ten Osmanlı Balkanlarına giriş kapısı sayılan Ploçe banliyösünde bir gümrük noktası kurulmuş ve buraya bir emin tayin edilmiştir. Ploçe'deki Osmanlı gümrük emininin resmi görevi her ne kadar vergi tahsil etmek olsa da Cumhuriyet sınırları dahilinde yerleşik olarak vazife yapan tek Osmanlı memuru olması dolayısıyla Dubrovnik'e gelip giden Osmanlı reayasının ihtiyaç duyduğu konsolosluk hizmetlerini de fiilen icra etmiştir. Bu makalede 1430 yılında Dubrovnik gümrük emanetinin kurulmasından 1806'ya kadar Ploçe'deki eminin bürokratik konumu, buna bağlı olarak üstlendiği resmi ve fiili görevler ile ayrıca incelenen dönemde gümrüğü yöneten eminlerden kaynaklanan birtakım sorunlar konu alınmıştır. Makalenin konusu, Osmanlı Arşivi ve Dubrovnik Devlet Arşivi'ne ait arşiv belgelerine dayanarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Dubrovnik Cumhuriyeti, Bosna Beylerbeyliği, Hersek Sancakbeyliği, Ploçe, dış ticaret, gümrük emini

Abstract

The Republic of Dubrovnik was a small city-state, which had a special historical affiliation with the Ottoman Empire that set it apart from other tributary states. The Ottoman sultan authorized the rulers of vassal governments such as Crimea, Wallachia, Moldavia and Transylvania. These governments sent soldiers when requested, paid annual tributes and fulfilled other symbolic functions related to the terms of their allegiance to the Ottoman Empire. By comparison, the state of Dubrovnik, which was tied to the

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Bilecik / Türkiye, cihan.yemisci@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0447-7933

Ottoman Empire only through annual tribute, could be considered semi-autonomous. The first treaty (*ahidname*) granted to Dubrovnik in 1430 proclaimed that it was forbidden for any Ottoman official to enter the boundaries of Dubrovnik unless they were officially appointed by the sultan or permitted entrance by the government in Dubrovnik. This article was repeated in subsequent treaties. Accordingly, a customs point was established in the suburbs of Ploce, which constituted the gateway from Dubrovnik to the Ottoman Balkans. A customs officer (*emin*) was appointed to serve at this point. Even though his only official duty was the collection of taxes, the customs officer also fulfilled the consular serviced needed by Ottoman subjects, who travelled back and forth Dubrovnik, as the only permanent Ottoman official in the region. This article deals with the bureaucratic position of the customs officer in Ploce, the official and practical duties he fulfilled as well as some problems related to this post from 1430 until 1806. This research is based on the Ottoman archives in Istanbul and the state archives in Dubrovnik.

Keywords: Ottoman Empire, Republic of Dubrovnik, Bosnia Beglerbeg, Hercegovina Sandjakbeg, Ploce, foreign trade, customs officer.

Giriş

Dubrovnikliler 12. yüzyıldan itibaren Balkanlarda ticaret ağlarını kurmuş, önemli şehirlerde koloniler tesis etmiş ve Güney Slav ülkesinin madenlerinin işletmeciliğini üstlenmiştir. Şehir idaresinin kurumsallaşmaya başlamasıyla beraber Dubrovnikliler, bölgedeki Nemanya, Rovinj, Porec ve ilerleyen yıllarda Bosna'daki Ban Kulin gibi feodal prensliklerle ve Adriyatik ötesindeki İtalyan şehirleri Molfetta, Pisa, Ancona, Fano ve Ravenna ile ticaret antlaşmaları yapmıştır. Bu şekilde Dubrovnik yöneticileri bir yandan ticaret bağlantılarını geliştirirlerken diğer yandan da şehir idaresinin dış ilişkilere dair kurumlarını oluşturma imkanına sahip olmuştur.¹ Böylece Dubrovnikliler Balkanlardaki ekonomik faaliyetlerden hasıl olan değerli madenler, deri, kürk, yün, balmumu, canlı hayvan vb. ticarî ürünlerin yanı sıra kendi tuzlarından çıkardıkları tuzu Dubrovnik Limanı'nın aracılığıyla İtalya'ya naklederek bölgesel ve uluslararası ticarete önemli bir köşe başını tutmuştur.²

14. yüzyılda Balkanlarda başlayan Osmanlı fetihlerinin Dubrovnik ticaret kolonilerinin bulunduğu şehirlere kadar yayılması üzerine 1396 ve 1397 yıllarında I. Bayezid (1389-1402)'in huzuruna çıkan birtakım Dubrovnikli aristokrat tüccarlar Cumhuriyet namına ondan metni günümüze ulaşabilen ilk ticaret izinlerini almıştır. İlerleyen yıllarda benzer sebeplerle Üsküp

1 Robin Harris, *Dubrovnik, A History*, SAQI, Londra 2003, s. 38-40, 152; Antun Travirka, *Dubrovnik*, Forum, Zadar 2011, s. 20.

2 Frank W. Carter, "The Commerce of the Dubrovnik Republic, 1500-1700", *The Economic History Review*, New Series, Vol. 24, No. 3, (Ağustos 1971), s. 376; Frank W. Carter, "The Political Geography of the Dubrovnik Republic", *Acta Geographica Croatica*, 29, Zagreb 1994, s. 82-83; Nicolaas H. Biegan, *The Turco-Ragusan Relationship according to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague-Paris 1967, s. 25, 107, 155-157; Bariša Krekić, "Venetian Merchants in the Balkan Hinterland in the Fourteenth Century. Wirtschaftskraefte und Wirtschaftswege", *Mittelmeer und Kontinent: Festschrift für Hermann Kellenbenz*, Nuremberg 1978, s. 257-271; Bariša Krekić, "Italian Creditors in Dubrovnik (Ragusa) and the Balkan Trade, Thirteenth through Fifteenth Centuries", *The Dawn of Modern Banking*, Yale University Press, New Haven – Connecticut 1979, s. 241-254; Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, İstanbul 2009, s. 48-50.

beyi Paşa Yiğit ve diğer bazı komutanlarla da görüşen Dubrovnikli yetkililer bu şekilde hem Cumhuriyet'in güvenliğini hem de Dubrovnik ticaretinin emniyetini sağlamaya çalışmıştır.³

II. Murad (1421-1451) ise iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulması için 1430'da Dubrovnıklilere bir çağrıda bulunmuş⁴ ve bunun üzerine Cumhuriyet'ten gönderilen elçilere içeriğinde ticarî imtiyazların olduğu ahidnâmeyi vermiştir. Bu ahidnâmede Dubrovnik ile Osmanlı arasındaki ticarî faaliyetler için %2 oranında gümrük vergisi belirlenmiştir. Ayrıca sultanın vazifelendirdiği görevliler dışında onun izni olmadan Dubrovnik Cumhuriyeti'nin egemenliğindeki sınırların ihlal edilmeyeceği güvencesi de ilk defa bu belgede yer almıştır.⁵ Bu düzenlemenin ardından Dubrovnik'in Ploče Kapısı yakınında bir Osmanlı gümrük noktası kurulmuş ve buraya bir gümrük emni tayin edilmiştir. Bundan sonra Osmanlı Balkanlarına giriş-çıkış kapısı haline getirilen Dubrovnik Limanı'ndan yerli ve yabancı tüccarlar tarafından ithal ve ihraç olunacak ticarî ürünlerin gümrüklerinin tahsilat işlemleri bu Osmanlı memuruna tevdi edilmiştir. İlerleyen yıllarda Osmanlı taşra teşkilatlanmasında Bosna ve Hersek sancaklarının kurulmasıyla Ploče'deki emni burada oluşturulan defterdarlığa bağlanacaktır. 1580 yılında Bosna'nın beylerbeyliğe dönüştürülmesiyle ise gümrük emni eyalet defterdarı tarafından atanmaya başlanacaktır.⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomasi anlayışına göre 18. yüzyıla kadar yabancı ülkelerde konsolosluk açma tercih edilmediği için Dubrovnik'teki gümrük emni tahsildarlık vazifesinin yanı sıra şehir devletine gidip gelen Osmanlı reayasının Cumhuriyet'in resmi makamlarıyla olan irtibatlarıyla ve formalitelerle de ilgilenmiştir. Böylece emni, Osmanlı ile ikili ilişkilerin resmen kurulduğu 1430 yılındaki ahidnâmeden Napolyon'un işgaline uğradığı 1806'ya kadar Osmanlı adına Dubrovnik topraklarında vazife yapan tek daimî ve yerleşik görevli* olarak kalmıştır.

Dubrovnik'teki Osmanlı gümrük emni hakkında tarih literatüründe sadece bir çalışma bulunmaktadır. Vesna Miović-Perić'in Hırvat arşivlerine dayanarak kaleme aldığı "Emin na Pločama kao Predstavnik Osmanlija na Području Dubrovačke Republike"⁷ başlıklı makalede Ploče'deki gümrük emininin resmi görevlerini oluşturan gümrük vergisi ve tuz gelirlerinden Osmanlı hazinesinin payının tahsilatı işlenmiştir. Makalede ayrıca Dubrovnik gümrük emanetinin bir mukataa olarak iltizama verilmesi de ele alınmış ve ilaveten emaneti üzerine alan

3 Hazım Şabanoviç, "Dubrovnik Devlet Arşivindeki Türk Vesikalari", çev. İsmail Eren, *Belleten*, XXX/119, (1966), s. 391-392; Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 78.

4 Ciro Truhelka, "Dubrovnik Arşivi'nde Türk-İslav Vesikalari", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1, (1956), s. 42.

5 Ciro Truhelka, "Türk-İslav Vesikalari", s. 42-43; İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, Küre Yayınları, İstanbul 2019, s. 14.

6 Vesna Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti (HAZU) Zavod za Povijesne Znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik 2003, s. 20.

* Bahsi geçen tanımlama çavuşu, kapıcıbaşı, kadı, kadı naibi vs. unvanlarla elçilik, müfettişlik veya diğer bazı vazifelerle görevlendirilen memurların Cumhuriyet sınırları içerisinde geçici olarak buldukları dikkate alınarak yapılmıştır.

7 *Anali Dubrovnik*, 37, (1999), s. 205-215. İngilizcesi için bk. "Emin (Customs Officer) as Representative of the Ottoman Empire in the Republic of Dubrovnik", çev. Vesna Baće, *Dubrovnik Annals*, 7, (2003), s. 81-88.

kiŐilerin baŐlarından geçen bazı hadiseler incelenmiŐtir. DiĐer yandan eminin adeta bir konsolos gibi hareket ettiĐi ve buna dair bazı sorumlulukları fiilen űstlendiĐine de deĐinilmiŐtir.

Miovi'in iŐaret ettiği eminin fiili gevlerini aydınlatmak, hem Osmanlı taşra teşkilatında hem de imparatorluğun uluslararası iliŐkilerinde sınırdaki uygulamaları görebilmek açısından önem taŐımaktadır. Nitekim bahsi geçen fiili gevler, eminin resmi sorumluluklarını oluşturan iktisadi gevlerinin dışında diplomatik ve hukuki uygulamalarını kapsamaktadır. Böylece Dubrovnik'teki eminin varlığı herhangi bir gmruk ve vergi tahsildarından çok daha stratejik bir nitelik kazanmaktadır. Bu da eminin Dubrovnik'teki bürokratik konumunu konu alacak bir araŐtırmayı gerekli kılmıŐ ve neticede Miovi'in çalıŐmasını tamamlayacak bir makale hazırlanmıŐtır.

Makalenin ana kaynaklarını Dubrovnik Devlet ArŐivi, Torino Devlet ArŐivi ve Osmanlı ArŐivi'nden elde edilen belgeler oluŐturmaktadır. Osmanlı ArŐivi'ndeki belgeler daha çok imparatorluğun merkezi karar alma mekanizmasının bakıŐ açısını yansıtan ahidnâme ve ferman trunden vesikalardır. Dubrovnik Devlet ArŐivi'nde tespit edilen belge grubunu ise İstanbul'dan gelen söz konusu vesikaların orijinalleri, baŐkentte tutulmuŐ defterlerde kayıt altına alın(a)mamıŐ ilave birtakım belgeler ile baŐta Bosna ve Hersek idarecilerinin buyruldukları olmak űzere bazı taŐra yönetimlerinin evrakı oluŐturmaktadır. Osmanlı baŐkentinde muhafaza edilmiŐ merkez evrakının haricinde zengin bir taŐra evrakının mevcudiyeti konuyu hem merkez hem de taŐra açısından ele alma imkanı tanımıŐ, içeriklerinde eminin görev ve yetkileri hakkında yoğun bilgiye rastlanmıŐtır. İlave olarak Torino Devlet ArŐivi'nde bulunan birkaç belge ise eminin istihbarat sağlama rolünü ele alabilmek özelinde katkı saĐlamıŐtır. DiĐer yandan Bosna'daki arŐivlerin tasnif edilmemiŐ olmaları ve geçen yüzyıllarda, özellikle de yakın tarihlerde yaŐanan savaŐların yıkıcı etkileri sebebiyle bunlardan istifade edilebilmesi űimdilik mümkün değildir. Dolayısıyla bu çalıŐmada Dubrovnik'teki gmruk emânetinin mali fonksiyonlarına dair rakamsal verilerin çıkarılarak konunun iktisadi yönden iŐlenmesi mümkün olamamıŐtır.

1. Osmanlı'nın Uluslararası Ekonomi Stratejisi ve Dubrovnik Gmruk

II. Mehmed (1451-1481), Osmanlı Devleti'ni imparatorluğa dönüŐtürmeyi hedeflerken sadece fetihler yapmayı değil, űlkeden geçen önemli ticaret yollarına hâkim olmayı, denizlerde Venedik hegemonyasını kırmayı ve Balkanlardaki madenler ile ticaret ağları űzerinde devlet kontrolünü sağlayarak bölgede istikrarlı bir ekonomik ortam kurmayı da amaçlamıŐtı. Sultanın hedefleri arasında Dubrovnik ticaretinin de önemli bir yeri vardı. 1463-1479 yılları arasındaki savaŐ döneminde DoĐu Akdeniz'deki Venedik askerî ve siyasi varlığı geri püskürtülürken diğer yandan Venedik ticareti ekonomik ambargoya maruz bırakılmıŐtı. Bu durumda Osmanlı űlkesinin meta ihtiyaı için geliŐtirilecek provizyonist⁸ politikalar çerçevesinde Venediklilerin boŐluĐunu

8 Osmanlı'nın makro ekonomi politikalarından *provizyonizm (iaŐecilik)* ilkesi, imparatorluğun ű ana iktisadi prensibinden biridir. Ticarî meta arzının piyasaya en fazla tedarikçi tarafından yapılarak oluŐacak rekabet ortamında fiyatların asĐarı seviyeye çekilmesiyle toplum açısından ucuzluğun ve refahın tesis edilmesi bu ilkenin hedeflerinden

dolduracak ve onlara alternatif olarak yerlerine ikame edilecek yerli ve yabancı tüccarlara ihtiyaç duyulmaktaydı. II. Mehmed uyguladığı kapitülasyon politikasıyla Floransa, Ancona ve Milano'nun yanı sıra Dubrovnik'e verdiği ahidnâmelerle onları Osmanlı ülkesinde ticaret yapmaya teşvik etmiştir.⁹ Bunlar arasında Dubrovniklilerin diğerlerine kıyasla daha özel bir yeri bulunmaktaydı. Sadece denizcilik faaliyetleriyle değil, aynı zamanda son birkaç yüzyıldır Balkanlardaki ticarî üstünlükleriyle Dubrovnikliler bölgenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek "biçilmiş kaftan"ı.¹⁰ Aynı zamanda Dubrovnik Limanı'nın uluslararası transit ticarete Osmanlı tüccarlarına da hizmet etmesi,¹¹ ayrıca Cumhuriyet'in tarafsızlık siyaseti sayesinde savaş zamanlarında işlerliğini sürdürebilmesi Osmanlı Balkanlarına meta arzının ve ihracatın da kesintiye uğramadan devam edebilmesini sağlamaktaydı. Bu bakımdan Dubrovnik'in Osmanlı merkez siyasetinde spesifik de olsa mühim bir konumu vardı ve Cumhuriyet'in Osmanlı'ya verdiği siyasi, diplomatik ve lojistik hizmetlerin yanında belki de en önemli işlevi arz ettiği ticarî potansiyeldi.

1472'de II. Mehmed döneminde Floransalı, Anconalı, Milanolu ve diğer ülkelerin tüccarları için geçerli olduğu gibi Dubrovniklilerin de Osmanlı ülkesine ithal ettikleri metanın gümrük vergisi oranı %5'e yükseltildi. 1476 yılında ise Dubrovniklilerin gümrük oranı evvela %4'e indirildi, sonrasında haraca ilave olarak senelik 2.500 duka altının gümrük olarak peşinen ödenmesi suretiyle Dubrovnikli tacirlerden doğrudan gümrük tahsil edilmesi usulü bir müddet bırakıldı.¹² 1480'de ise tacirlerin gümrük ödeme mükellefiyeti geri getirildi, fakat oranı Osmanlı Kuruluş Dönemi muameleleri esas alınarak ve sadece Dubrovniklilere mahsus olmak kaydıyla %2 olarak belirlendi.¹³

1518'de bazı Dubrovnikli tacirlerin gümrük vergisiyle alakalı hile yaptıklarının ortaya çıkması nedeniyle I. Selim (1512-1520) Dubrovniklilerin imtiyazını kaldırarak gümrük oranını %5'e yükseltti.¹⁴ Fakat tacirlerin şikâyetleri ve itirazları üzerine bu oran aynı sene içerisinde

biridir. Ayrıca piyasada ürünlerin azami çeşitliliğe ulaştırılmasıyla mamullerde kalite ve bolluğun sağlanması, ilaveten sürümden kazanma mantığıyla ekonominin son derece canlı tutulmasıyla ticarî döngünün neticesinde hâsıl olacak vergilerle hazine gelirlerinin beslenmesi de amaçlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 7. bs., Ötügen Neşriyat, İstanbul 2010, s. 47-50 ve 61-64.

9 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I (1300-1600), çev. Halil Berktaş, 2. bs., Eren Yayınları, İstanbul 2004, s. 312-315; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, 7. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 142.

10 İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 317-320.

11 Osmanlı tüccarlarının Dubrovnik Limanı'nı kullanarak başta Ancona, Venedik, Floransa ve Pesaro olmak üzere İtalya'nın çeşitli liman şehirlerine gidip ticarî faaliyetlerde buldukları hakkında bk. Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, 3. bs., Metis Yayınları, İstanbul 2010, s. 82-84, 89-90; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, çev. Ali Berktaş, 2. bs., Kitap Yayınları, İstanbul 2010, s. 132-133; Cihan Yemişçi, "Split Limanı'nın Uluslararası Ticarete Açılması ve Split-Dubrovnik Rekabeti (1590-1645)", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/1, (2021), s. 265-280.

12 1477 senesinde Dubrovnikli tacirlerden toplanmış olan gümrük vergileri ise bu son karara istinaden iade edilecekti. Bk. Şerafettin Turan, "Dubrovnik", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 543; Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskijh Sultana* (bundan sonra *Spisima I*), Državnog Arhiva u Dubrovniku, Dubrovnik 2005, s. 75.

13 Vesna Miović, *Spisima I*, s. 12; İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s. 16; Halil İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 316; Metin Ziya Köse, *Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri*, s. 39-40.

14 Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 98; Vesna Miović, *Spisima I*, s. 14.

yeniden %2'ye indirildi. Buna rağmen son ayarlamalarda Dubrovnikliler artık İstanbul'da %5, Edirne ve Bursa'da ise %3 oranında gümrük vergisi ödemekle yükümlü tutuldu.¹⁵ Bu son formül Cumhuriyet'in 1806 yılındaki düşüşüne kadar esas alındı ve gümrük oranlarında Dubrovnikliler en yüksek imtiyaza sahip istisnâî bir tüccar sınıfı haline geldi. Nitekim gayrimüslim yabancı tüccarlar Osmanlı gümrük tahsildarlarına %5 oranında bir gümrük vergisi ödemekle mükellefken, Müslümanların dahi gümrük tarifesi %3 idi.¹⁶

I. Süleyman (1520-1566) ise 1521'de Belgrad'ı fethinin hemen akabinde seferde yer alan Dubrovnik elçisinin arzı üzerine Dubrovniklilerin gümrük ödeme muamelelerinde son bir düzenleme daha yaptı. I. Selim döneminde belirlenen gümrük oranları esas alınmakla birlikte verginin ne şekilde tahsil edileceği belirlendi. Dubrovniklilerin Osmanlı Balkanlarında yürüttüğü ticarî faaliyetlerde ödemekle mükellef olduğu gümrük vergisi mukataaya dönüştürüldü ve Cumhuriyet'in belirleyeceği bir görevliye (mültezim/âmil) iltizama¹⁷ verilmesi usulü getirildi.¹⁸ Bu düzenlemeyle Dubrovnik elçisinin başdefterdara beyan ettiği, Dubrovnikli tüccarların Rumeli'deki yıllık ticaret hacimleri esas alınarak bunun üzerinden yukarıda belirtilen oranda gümrük vergisi tahsiline karar verildi.¹⁹ Bu işin mukataa olarak örgütlenerek Cumhuriyet'in belirleyeceği kişilerce iltizam usulüyle yürütülmesi kararlaştırıldı. Bu şekilde Ploçedeki gümrük eminliğinin uhdesinden Dubrovnikli tüccarların gümrük vergileri çıkarılmış oldu. Böylece gümrük miktarı iltizam usulüne göre üç yılda 300.000 akçe olarak hesaplandı. Bu paranın 50.000 akçelik taksitlere bölünerek altı ayda bir ödenmesi ahidnâmede bir madde olarak yer aldı.²⁰

15 İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s. 16-17; Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 98. I. Selim'in verdiği ahidnâmede Dubrovnik'teki eminden söz edilmemekle birlikte Dubrovniklilerin ödemekle mükellef oldukları gümrüğü "emin olan yerlerde eminler" in toplaması gerektiği kaydı düşülmüştür. Bk. Fahri Dalsar, "Bursa Şer'i Mahkeme Sicillerine Göre: Selim I.in Dobrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muahede", *Tarih Vesikaları*, II/12, (1943), s. 144.

16 Halil İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 317.

17 İltizam sistemi ve işleyişi için bkz. Mehmet Genç, "İltizam", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 154-158.

18 Vesna Miović, *Dubrovačka Diplomacija*, s. 20.

19 Vesna Miović, *Spisima I*, s. 14.

20 III. Mehmed'in vermiş olduğu ahidnâme için bk. Dubrovnik Devlet Arşivi (Državnog Arhiva u Dubrovnika: DAD), *Diplomata et Acta (DA.)*, *Acta Turcarum (7/2.1)*, svezak (sv.) 9, broj (br.) 431 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595) ve sûretleri: sv. 10, br. 466 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1005 / 26 Haziran – 5 Temmuz 1597); sv. 11, br. 532 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), *Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVNS.DVE.d.)*, nr. 13/1, s. 1/1 (Tarihsiz), s. 5/1 (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604); I. Ahmed'in verdiği ahidnâmenin defter sûreti: s. 179/811 (9 Cemâziye'l-âhîr 1020 / 19 Ağustos 1611) ve diğer sûretleri: s. 179/812-823 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhîr 1027 / 4 Haziran 1618); IV. Murad'ın verdiği ahidnâmenin defter sûreti: BOA., *Maliyeden Müdeverver Defter (MAD.d.)*, nr.6004, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623) ve diğer üç sûreti: (Evâil-i Zi'l-ka'de 1033 / 15-24 Ağustos 1624); üç adet ahidnâme sûreti: BOA., *A.DVNS.DVE.d.*, nr. 14/2, s. 7/10-12 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 5 Ekim 1631) ve Evâhîr-i Rebi'ü'l-evvel 1044 / 13-22 Eylül 1634 tarihli iki adet sûreti: s. 8/13-14; Sultan İbrahim'in yenilediği ahidnâme: s. 9-11/16 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhîr 1050 / 27 Eylül – 5 Ekim 1640) ve sûretleri: s. 11/17-20 (aynı tarihli); s. 11/21-22 (aynı tarihli); IV. Mehmed'in verdiği ahidnâme: DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649), kopyası (Evâhîr-i Şa'ban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649) ve defter sûretleri: BOA., *A.DVNS.DVE.d.*, nr. 15/3, s. 6-7/2-10 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649), s. 8/11 (Evâhîr-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651) ve s. 8/12 (Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos 1654), iki adet ahidnâme sûreti: s. 117-119/171 (Evâhîr-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ile s. 120-121/174 (Evâhîr-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 9 Ocak 1663). Ayrıca bk. Vesna Miović, *Spisima I*, s. 12, 75; Vesna Miović, *Dubrovačka Diplomacija*, s. 64; İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s. 19.

* Mültezimin/âmilin 100.000 akçelik iltizam taksitine ilave olarak ödediği 1.400 akçe İstanbul'daki resmi işlemler için

Ancak uygulamada Dubrovnik elçileri 1687'ye kadar nispeten aksatmadan her sene haraçla birlikte iki taksit tutarı olarak 101.400* akçeyi hazineye teslim ettiler.²¹

Bundan sonra Dubrovnikliler Osmanlı ile ticaretlerinden doğan gümrük vergilerini Dubrovnik'in Ploçe kapısında görevli emine veya Osmanlı Balkanlarında ticaret yaptıkları yerin gümrüğüne değil, Dubrovnik'te Cumhuriyet'in görevlendirdiği mültezime/âmile ve/veya onun tahsildarlarına ödemiştir. Ploçe'deki Osmanlı gümrük eminiyse şehrin limanını özellikle Ancona, Pesaro, Floransa ve Venedik ile Dubrovnik arasında transit ticaret için kullanan Osmanlılardan²² ve diğer yabancı tüccarlardan²³ gümrük tahsil etmeyi sürdürmüştür.²⁴ Diğer yandan İstanbul, Edirne ve Bursa için I. Selim döneminde belirlenmiş olan özel gümrük tarifeleri, bu şehirlerde faaliyet gösteren Dubrovnikli tacirler tarafından ilgili gümrük noktalarına doğrudan ödenmesi suretiyle uygulanmıştır.

2. Dubrovnik'teki Osmanlı Emininin Görevleri

2.1. Gümrük Vergisi Tahsilatı

Emin, Osmanlı devlet teşkilatında hazine veya mültezim namına vergi ya da diğer gelirleri tahsil eden memur (örneğin gümrük emini) veyahut kendisine tevill edilen işleri yerine getirmekle vazifelenen görevliye (örneğin matbah emini, arpa emini, darphâne emini vb.) verilen isimdir. Görevini ifa ettiği kuruma ise topyekün *emânet* denilmiştir.²⁵

Adriyatik Denizi'nden Osmanlı ülkesine giriş ve çıkış kapısı olması nedeniyle Dubrovnik'in Ploçe Kapısı'ndaki eminin aslı görevlerinden ilki yerli ve yabancı tüccardan gümrük vergisini

sarf ettiği harçlar dolayısıyladır.

- 21 Gümrük iltizamı taksitlerinin teslim edildiğine dair bazı temessükler için bk. DAD., DA., 7/1.2, sv. 11, br. 504 (28 Zi'l-ka'de 1010 / 20 Mayıs 1602); BOA., İbnü'l-Emin Tasnifi Belgeleri-Hariciye (İE. HR.), nr. 198/2 (9 Rebi'ü'l-âhir 1044 / 2 Ekim 1634); İE. HR., nr. 138 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636); İE. HR., nr. 199/1 (13 Rebi'ü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637); İE. HR., nr. 199/2 (29 Zilkade 1048 / 3 Nisan 1639); İE. HR., nr. 173 (7 Rebi'ü'l-evvel 1091 / 7 Nisan 1680); İE. HR., nr. 234/2 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684) ve sûreti: BOA., Ali Emiri Tasnifi Belgeleri-IV. Mehmed (AE. SMMD. IV), nr. 93/10934 (27 Rebi'ü'l-evvel 1095 / 14 Mart 1684).
- 22 Osmanlı tüccarlarının Dubrovnik Limanı'ndan transit ticaretlerine konu olan meta çeşitleri deri, yün, balmumu, incir, şarap ve iplikti. Bk. Halil İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 323. Yahudiler ise Dubrovnik Limanı'nın aracılığını kullanarak zift, buğday, deri, post, çeşitli kumaşlar ve ipek kozaları ihraç etmekteydiler. Bk. Francis W. Carter, "The Commerce of the Dubrovnik Republic", s. 386; Bariša Krekić, "The Role of Jews in Dubrovnik (Thirteenth-Sixteenth Centuries)", *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980, s. 265-269; Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş*, s. 82; Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa, Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s. 123-124.
- 23 Francis W. Carter, "The Commerce of the Dubrovnik Republic", s. 379, 392. Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş*, s. 82-84, 89-90; Nedim Emin, *Dubrovnikli Tüccarların Balkanlar'daki Ticarî Faaliyetleri ve Organizasyonu (XVII. Yüzyıl)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 2013, s. 88.
- 24 "... ve emîn olan gerü Dubrovnik kapusunda oturub bunlardan (Dubrovniklilerden) gayri sâ'ir Frenklerden yüzde beş akçe hesabı üzere cem' eyleye ...". Bk. Ahidnâmeler.
- 25 Halil Sahillioğlu, "Emîn", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 111-112.

tahsil etmekte. Ploçe'ye emin atamaları Bosna defterdarı tarafından yapılmaktaydı.²⁶ Emin tayin beratını Bosna Beylerbeyliği'nin paşa sancağındaki kadılığın ve eğer Hersekli ise ilaveten Hersek kadılıklarından birinin kadı siciline kaydettirir, hücceti çıktıktan sonra görev yerine giderdi.²⁷

Dubrovnik'te her zaman sadece tek bir emin olmayabilirdi. Ticarî metanın türünde ayırım yapılmaksızın her ürünün gümrük vergisini tek bir emin toplayabildiği gibi bazı ticaret kalemleri için mültezimin veya onun tayin ettiği bir âminin de Ploçe'de görev yaptığına sıkça rastlanmaktadır. Başta tuz olmak üzere balmumu, deri ve nadiren de olsa şarap satışlarından toplanacak vergilerin iltizamını alan mültezim veya âmilleri Osmanlı maliyesini temsilen aynı anda burada bulunabilmekteydi. Böylece Ploçe'de genellikle bir veya iki, bazen üç, nadirense dört emin mevcuttu. Bahsi geçen ticaret kalemlerinden toplanacak gümrük vergilerine ait mukataanın iltizamını alan Bosna ve Hersek ricalinin atadığı âmilleri de yine "emin" unvanıyla Ploçe'de durabilmekteydi. Ploçe'ye gönderilen eminler *ağa* veya *beğ* gibi unvanı taşırdı. Bosna ve Hersek'in daha alt kesimlerinden, örneğin sıradan halk arasından emin tayin edilmesi Dubrovnik idarecileri tarafından hoş karşılanmaz, geri yollanırdı.²⁸ Bu durum sadece bir protokol hassasiyeti olmayıp aynı zamanda eminin fiilen üstleneceği bürokratik ve hukukî vazifeler için gereken liyakat seviyesinden kaynaklanmaktaydı.

Ploçe'deki eminin aynı zamanda gümrük noktasından vergi kaçırma teşebbüslerine karşı da uyanık olması gerekmektedir. 1517'de bazı Dubrovniklilerin, kendilerine mahsus olan %2 oranındaki gümrük imtiyazından yabancı tacirleri de faydalandırmaya çalıştığı, böylece vergi kaçırmaya yardım ettiklerinden yukarıda bahsedilmişti. Bunun üzerine Osmanlı merkezi Dubrovniklilerin sahip olduğu düşük gümrük imtiyazını kaldırdı, fakat tacirlerin itirazları sonucunda kısa sürede yeni bir düzenlemeye gidilerek imtiyazlar geri getirildi.²⁹ Bu nihai düzenlemenin içeriği hakkında Ploçe'deki eminin haberdar edilmesi, Dubrovniklilerden %2 ve yabancı tüccardan %5 nispetinde gümrük tahsil etmeyi sürdürmesi Nova kadısına bir fermanla bildirildi.³⁰

1521'de gümrük oranları sabit kalacak şekilde verginin toplanma usulünde bir değişikliğe gidildi. Dubrovnikli tacirlerin Osmanlı ülkesinde ödemesi gereken gümrük vergisi iltizama bağlandı ve verginin toplanma ameliyesi Cumhuriyet'in tüzel kişiliğini temsilen görevlendireceği bir mültezimin/âminin uhdesine bırakıldı. Bu durumda artık Ploçe emini Dubrovniklilerden gümrük tahsil etmeyecek, fakat yabancı tacirlerden vergi toplamaya devam edecekti.³¹ Bundan iki sene sonra Ploçe'deki emine hitaben bir ferman gönderildi. Bu fermanla Dubrovniklilere

26 DAD., DA., 7/2.1, sv. 20, br. 984 ve defter süreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 14/2, s. 162/312 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643).

27 DAD., DA., 7/2.1, sv. 15, br. 724 (16 Zi'l-ka'de 1032 / 11 Eylül 1623).

28 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 206-207.

29 Fahri Dalsar, "Selim Lin Dobrovnik Muahedesi", s. 412; İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s. 18-19.

30 DAD., DA., 7/1.2, sv. 3, br. 108 (29 Cemâziye'l-âhir 923 / 19 Temmuz 1517).

31 DAD., DA., 7/1.2, sv. 3, br. 115 (14 Şevval 927 / 17 Eylül 1521); sv. 6, br. 263 (15 Muharrem 975 / 22 Temmuz 1567); BOA., Bâb-ı Defteri Maden Mukataası Kalemi Evrakı (D. MMK.), nr. 8/22699 (3 Şaban 992 / 10 Ağustos 1584) vd.

ait yeni gümrük sistemi hakkında bilgilendirme bulunmaktaydı. Buna göre emin, Dubrovnik tacirlerinin mallarını denizden veya karadan getirmelerine bakmaksızın onlardan gümrük almayacak, tacirler vergilerini Cumhuriyet'in belirlediği mültezime ödeyecekti. Öte taraftan emin Dubrovniklilerin kurşun gibi ihracı yasak malları alıp almadıklarını kontrol edecek ve tespiti halinde el koyarak durumu İstanbul'a bildirecekti. Dubrovniklilerin, yabancı tacirlerin mallarını kendilerine ait gibi göstererek gümrükten kaçırma çabalarına karşı da uyanık olacaktı. Ayrıca yabancı tacirlerden %5 gümrük vergisi toplamaya devam edecekti.³²

Dubrovnikli tüccarların gümrük vergisinin müstakil olarak iltizam edilmesinden otuz beş sene sonra, 1556 yılında Ploče'deki eminin Dubrovniklilerden doğrudan gümrük tahsil etmeye kalkışması devlet kayıtlarına girmiştir. Eminin bu teşebbüsü İstanbul'dan Bosna paşasına, Hersek, Kilis (Klissa) ve İzvornik sancakbeylerine ve kadılarına Dubrovnik gümrük iltizamına dair bilgilendirmelerin yapıldığı bir ferman gönderildi. Emine Dubrovniklilerden gümrük toplamaması doğrultusunda tembihlerde bulunulması emredildi.³³ Buna benzer bir problemin ileriki senelerde tekrar etmemesi meselenin bu fermanla çözülebilmiş olduğunu göstermektedir.

2.2. Tuz Satışından Elde Edilen Gelirlerden Osmanlı Hazinesinin Hissesinin Tahsili

Dubrovnik'teki Osmanlı emininin gümrük vergilerinin yanı sıra bir diğer tahsilat kalemi, Dubrovniklilerin tuz satışlarından elde ettiği gelirlerden Osmanlı hazinesinin payını teslim almaktı. Tuzun önemi, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Balkanlarına en önemli ithalat kalemlerinin başında bulunmasından ve iki devlet arasındaki kârın paylaşımını düzenleyen bir antlaşmadan ileri gelmekteydi.³⁴ Dubrovnikliler 1483 yılından itibaren Osmanlı'dan aldıkları beratla Nova (Castelnuovo)'ya tuz ithal edebiliyordu. Bahsi geçen antlaşmaya göre elde ettikleri kâr %50 oranında Dubrovnik ve Osmanlı hazinesi arasında pay edilecekti.³⁵ 1529 yılında

32 DAD., DA., 7/1.2, sv. 3, br. 117 (7 Safer 930 / 16 Aralık 1523). II. Osman dönemine ait olan tarihsiz bir belgeden, Ploče'deki gümrük emânetinin Dubrovnik Limanı'ndan elde ettiği o senenin vergi gelirinin 16.859 guruş olduğu öğrenilmektedir. Bk. sv.15, br.706. Bu miktar genel bir ortalamayı yansıtmamaktadır. Bu bilgi, rakip Split Limanı'nın bu dönemde uluslararası ticarete açık olması sebebiyle Dubrovnik Limanı'nın bundan olumsuz etkilendiğinin bir delili olarak değerlendirilmelidir. Bk. Cihan Yemişçi, "Split-Dubrovnik Rekabeti", s. 270, 279.

33 DAD., DA., 7/1.2, sv. 5, br. 203 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 963 / 23 Mart – 1 Nisan 1556).

34 Dubrovnikliler Osmanlı öncesinde de tuz satışları için Slav feodalleriyle benzer anlaşmalar yapmaktaydılar. Bk. Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 153. Osmanlılar bölgeye egemen olmalarından sonra Gelenekçilik (Tradisyonizm) ilkesi doğrultusunda kendilerinden evvelki iktisadi düzeni sürdürmüşlerdir. Ayrıca bu uygulama, Osmanlı Devleti'ndeki bazı tuzlaların işletilmesinde de icra edilmekteydi. Buna göre devlet özel girişimcilere işletme izni verilebilmekte ve bu durumda gelirin yarısına ortak olmaktadır. Bk. Lütfi Güçer, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Tuz İhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2 (1962-1963), s. 100-101.

35 DAD., DA., 7/1.2, sv. 1, br. 25 (19-28 Mayıs 1483). Ayrıca bk. Ciro Truhelka, "Türk-İslav Vesikaları", s. 73, 77-81; Gliša Elezović, *Turski Spomenici*, I/1-2, Belgrad 1940-1952, s. 198-207; Ivan Bozić, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV. Veku*, Srpska Akademija Nauka, Belgrad 1952, s. 260, 264; Nicolaas H. Biegan, *The Turco-Ragusan Relationship* s. 155; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, I, Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Ljubljana 1980, s. 239; Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 154; Vesna Miović, *Spisima I*, s. 97; Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Namjesnika Bosanskog Ejaleta i Hercegovačkog Sandžaka* (bundan sonra *Spisima II*), Državnog Arhiva u

Hersek bölgesindeki tuz antreposu, mahsulün bilhassa Bosna'ya daha kolay dağıtılabilmesi amacıyla Gabela (Drijeva) İskelesi'ne taşındı. Buraya getirilecek tuzun ithalinde Osmanlıların fiskalist³⁶ politikaları doğrultusunda Dubrovniklilere tekel tanındı. Bu antlaşmada tuzun satış kârından elde edilecek gelirler yine iki taraf arasında yarı yarıya paylaşılacaktı.³⁷ 1559'da tuz satışlarından hasıl olan kârın yeni hisse oranları, tedarik ve intikal masrafları dikkate alınarak 2/3'ü Dubrovniklilerde ve 1/3'ü Osmanlılarda kalacak şekilde düzenlendi.³⁸

Gabela'ya Dubrovnikliler tarafından getirilen tuz ya kendi tuzlarından çıkarılmakta veyahut İtalyadaki tuzlardan gemilerle nakledilmektedir. Dubrovnik'ten Osmanlı Balkanlarına ithal edilen tuz hacminin kontrolörü ve Osmanlı tarafına düşen kâr payının tahsildarı Ploçedeki gümrük eminiydi. Emin bu görevini Sponza Sarayı'nın zemin katındaki kantarda yapılan tartım işlemlerinin başında hazır bulunarak yerine getirirdi.³⁹ Ayrıca Dubrovnik tuzundan Osmanlı hazinesine ait olan hisseyi Bosna'dan gelen memura veya mültezime noksansız bir şekilde teslim etmekle görevliydi. Bazen diğer ticarî malların gümrük emânetinden ayrı olarak Ploçe'de bir tuz emini/mültezimi bulunabilmekteydi.⁴⁰ Bazı zamanlarda bu gelirlerin başkentin fermarıyla Hersek'teki bazı kalelerin askerlerine ulufe olarak tahsis edildiği görülmektedir.⁴¹ Fakat bu nadir bir uygulamaydı ve başdeftardarın emrine bağılıydı. Buna rağmen bu doğrultuda herhangi bir

Dubrovnika, Dubrovnik 2008, s. 76.

- 36 Osmanlı ekonomi politikalarının üç temel ilkesinden bir diğeri de fiskalizm (gelircilik)tir. Bu ilkeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun amacı hazine gelirlerini mümkün olan en yüksek seviyeye çıkarabilmek ve ulaştığı seviyeden aşağı inmesini önlemektir. Bu doğrultuda bazı tuz ve madenleri işletenlerle devletin tekel anlaşması yapması ve kârdan belli oranlarda pay alması bu ilkenin kapsamına girmektedir. Bk. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s. 52-54 ve 66-68.
- 37 DAD., DA., 7/2.1, sv. 3, br. 130 (24 Ramazan 935 / 1 Haziran 1529). Ayrıca bk. Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 88-90, 153-154; Francis W. Carter, "The Commerce of the Dubrovnik Republic", s. 376. Tuz mahsulâtı üzerindeki tekeller hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Lütfi Güçer, "Tuzlaların İşletme Nizamı", s. 99-101.
- 38 DAD., DA., 7/2.1, sv. 5, br. 215 (29 Cemaziyevvel 966 / 9 Mart 1559).
- 39 Osmanlı'nın Dubrovnik Cumhuriyeti sınırları dahilinde görev yapan bir diğeri tuz emini, 1510 yılındaki fermandan itibaren Dubrovniklilerin işlettikleri Ston tuzlasında bulunmaktaydı. Bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 2, br. 86 (9 Zilhicce 915 / 20 Mart 1510); ayrıca bk. Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 205; Vesna Miović, *Spisima I*, s. 94, 97. Bunların yanı sıra Gabela'daki bir başka emini de Dubrovnik ve Ston haricinde deniz ötesinden tedarik edilen ve diğeri tuz kaynaklarından gemilerle gelen mahsulü kontrol ederek Osmanlı hazinesine ait hisse payının tahsilatını gerçekleştirdi. Bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 3, br. 130 (24 Ramazan 935 / 1 Haziran 1529). Bu konuda ayrıca bk. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, VI. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 267; Vesna Miović, *Spisima I*, s. 99-100; Cihan Yemiőçi, "XVI ve XVII. Yüzyıllarda Gabela Tuz Pazarı ile Bosna ve Hersek'in Tuz İhtiyacının Karşlanması", *Pazar Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul 2020, s. 184.
- 40 Örneğin 1551 senesinde Dubrovnik idarecilerine gönderilen fermanda Ploçe, Slano ve Gabela'da tuz satışlarından elde edilen kârın Osmanlı hazinesine ait olan hisse payının Dubrovnik'teki emine değil, bu emânetin iltizamını üzerine alan nâzır Alaeddin'e teslim edilmesi bildirilmişti. Bk. DAD., DA., 7/1.2, sv. 4, br. 186 (1 Rebi'ül-âhir 958 / 8 Nisan 1551).
- 41 1673 senesinde Osmanlı hazinesinin payına düşen tuz gelirinin Gabela Kalesi neferatına, 1686 ve 1690 senelerinde ise Lbuški Kalesi askerlerinin ulufelerine ayrıldığı hakkında sırasıyla bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 31, br. 1261 (20 Zilkade 1083 / 9 Mart 1673); sv. 33, br. 1333 (2 Safer 1098 / 18 Aralık 1686) ve br. 1340 (16 Zilkade 1101 / 21 Ağustos 1690). XVIII. yüzyılda tuz gelirlerinin Nova, Trebin, Lubin, Stoc, Poçitel, Knin, Krupa ve Kluc kalelerindeki neferatın ulufeleri için gönderildiğine dair bk. Vesna Miović, *Spisima I*, s. 94.

direktif olmaksızın yakın çevredeki kalelerden, özellikle de Nova'dan ulufelerini almak amacıyla Poçede'ki emine gelen ve hatta Dubrovnik'te sorun çıkaran askerler de olmuştur.⁴²

İstisnai durumlarda gümrük emânetinin boş kaldığı, herhangi bir eminin görev bölgesinde bulunmadığı da olurdu. Bu durumda Dubrovnikli yetkililerin ticarî işlemlerde istismar yapabileceğine ve Osmanlı hazinesinin zarara uğrayabileceğine dair endişeler sebebiyle emânetin başına derhal bir eminin atanması hakkında başkentten ferman gönderilirdi. Bu gibi bazı vakalar Osmanlı reayasının alt kesiminden Dubrovnik'e emin atanması üzerine Cumhuriyet idarecilerinin bu kişileri geri göndermesi esnasında meydana geldi.⁴³ Dubrovnik'te emin bulunmadığı olağandışı bir başka durum ise Osmanlı başkentinin Dubrovnik ile ticareti yasakladığı ve sınırı kapattığı zamanlarda yaşanmıştı.⁴⁴ Böyle bir vaka, Girit Savaşı dolayısıyla Osmanlıların Venediklilerle ticareti yasaklamasına⁴⁵ rağmen Dubrovniklilerin onlarla olan ticaretlerini kaçak yollardan sürdürmeleri üzerine savaşın ileriki safhalarında meydana gelmişti.⁴⁶

42 Böyle bir olay tespit edilebildiği kadarıyla ilk defa 1611 yılında vuku bulmuştur. Nova'da ulufelerini alamayan kale neferleri Poçede'ye gelerek paralarını havale usulüyle eminden tahsil etmeye kalkışmışlar, onun bu konuda kendisine bir emir ulaşmadığını ifade etmesi üzerineyse aralarında tartışma çıkmış ve hatta mesele kavgaya dönüşmüştü. Bununla yetinmeyen Nova askerleri Dubrovnik'e girmişler ve asayiş bozacak eylemlerde bulunmuşlardı. Problemın İstanbul'a aksetmesi üzerine Bosna beylerbeyi ile defterdarına yazılan fermanda maaş gecikmeleriyle alakalı sorunun çözülmesi ve Nova askerlerinin Dubrovnik'teki emine gitmelerinin men edilmesi buyrulmuştur. DAD., DA., 7/2.1, sv. 13, br. 601 (17 Rebi'ül-âhîr 1020 / 29 Haziran 1611); br. 607 (Evâsıt-ı Ramazan 1020 / 17-26 Kasım 1611) ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 84/412 (14 Ramazan 1020 / 21 Kasım 1611). Bundan yedi sene sonra tekrar benzer bir olayın yaşanması üzerine aynı muhataplara bir ferman daha gönderilmiştir. Belgede, Nova askerlerinin ulufelerini Ledenica emininin almaları gerektiği halde askerlerin emini hiçbir zaman yerinde bulamamaları dolayısıyla Poçede'ye gittikleri ifade edilmektedir. Fermanda bu problemlerin çözülmesi emredilmektedir. DAD., DA., 7/2.1, sv. 14, br. 665 ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 167/763 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan - 5 Mayıs 1618). Fakat buna benzer sorunların ileriki senelerde de meydana gelmesi meselenin tam olarak çözüme kavuşturulmadığını ortaya koymaktadır. Benzer içerikteki fermanlar için bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 15, br. 735 (Evâhir-i Zî'l-ka'de 1032 / 16 Eylül - 25 Eylül 1623) ve defter sûreti: BOA., MAD.d., nr. 6004, s. 77/3 (Evâsıt-ı Zî'l-ka'de 1032 / 6-15 Eylül 1623); DAD., DA., 7/2.1, sv. 15, br. 740 ve defter sûreti: BOA., MAD.d., nr. 6004, s. 44/2 (Evâsıt-ı Zî'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623); BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 14/2, s. 129/223 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 7-16 Eylül 1640); DAD., DA., 7/2.1, sv. 23, br. 1052 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649) ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 15/3, s. 67/50 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649).

43 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 206-207.

44 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 207.

45 DAD., *Diplomata et Acta (DA.)*, *Acta Turcarum (7/2.2)*, *Bujuruldiye*, br. 6 (19 Şabân 1060 / 17 Ağustos 1650).

46 DAD., DA., 7/2.1, sv. 20, br. 993 (Evâhir-i Zî'l-hicce 1054 / 17-26 Şubat 1645); br. 998-1000 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 5-14 Temmuz 1645); sv. 21, br. 1003 (Evâil-i Şevvâl 1055 / 20-29 Kasım 1645); sv. 22, br. 1026 (Evâsıt-ı Rebi'ül-âhîr 1059 / 24 Nisan - 3 Mayıs 1649); br. 1037 ve 1040 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); sv. 23, br. 1072 (Evâhir-i Receb 1060 / 20-29 Temmuz 1650); br. 1075 (Evâhir-i Ramazan 1060 / 26 Eylül 1650); DAD., DA., 7/2.2, *Bujuruldiye*, br. 7 (2 Şevvâl 1060 / 28 Eylül 1650); DAD., DA., 7/2.1, sv. 24, br. 1076 (20 Şevvâl 1060 / 16 Ekim 1650); br. 1079 (Evâsıt-ı Muharrem 1061 / 14-13 Ocak 1651); br. 1081-1083 (Evâsıt-ı Rebiülâhîr 1061 / 3-12 Nisan 1651); br. 1087-1089 (Evâsıt-ı Receb 1061 / 30 Haziran - 9 Temmuz 1651); sv. 25, br. 1115 (Evâil-i Şaban 1064 / 17-26 Haziran 1654); ayrıca bk. Vesna Miović, *Spisima I*, s. 84. Bu arada II. Viyana Bozgunu sonrası meydana gelen Kutsal İttifak Savaşları sırasında bir müddet işgale uğramaları sebebiyle Nova, Risno ve Gabela iskelelerinde ticaret sekteye uğramış ve buradaki eminler vazifelerini yapamaz duruma gelmişlerken Dubrovnik'teki eminin görevine devam ettiği, Hersek sancakbeyi Receb Paşa'nın yazdığı bir buyrulduan öğrenilmektedir. Belgede, söz konusu iskelelerden çıkan yollarda emniyetin henüz sağlanamaması dolayısıyla tuz ticaretinin Dubrovnik üzerinden yapılmasına dair bir emir de yer almaktadır. Bk. DAD., DA., 7/2.2, *Bujuruldiye*, br. 38 (25 Ramazan 1112 / 5 Mart 1701).

2.3. Konsolosluk Hizmetleri

Dubrovnik'e Osmanlı topraklarından hemen her gün gelip gidenler olmaktadır. Bunlar çoğunlukla ticaret için gelirdi. Tarafsız bir transit ticaret limanı olan Dubrovnik, özellikle Osmanlı Balkanlarından tüccarların kullandığı işlek bir ticaret merkeziydi. Burada doğrudan alım-satım yapılabildiği gibi Adriyatik Denizi'nin ötesine, örneğin Ancona, Venedik, Floransa veya Pesaro'ya mal getirip götürülen Osmanlı tüccarları da bulunmaktaydı.⁴⁷ Ayrıca Dubrovnik'te kredi işlemleri için gelenlerin yanı sıra burada ortaklıklar kuranlara da rastlanmaktaydı. Bunların haricinde şehrin dönemine göre gelişmiş tıp imkanlarından istifade etmek isteyenler veyahut limanın tersanesinde gemilerini bakım ya da onarıma getirenler de mevcuttu. Bütün bu faaliyetler çeşitli evrak işleri, belgelerin tasdik ve teyidi, hasılat beyanı, makbuz çıkarma ve benzeri muameleler gibi Cumhuriyet'in formalitelerine tabiydi. Eminin Dubrovnik'te bahsi geçen tüm formalitelere yardımcı veya aracı olması yazılı olmayan fiilî görevleri arasında yer almaktaydı.⁴⁸ Tüm bu bahsi geçen işlerinde emine yardımcı olarak yanında kâtip ve hizmetçi bulunurdu.⁴⁹

2.3.1. Karantina Binasının Gözetimi

Dubrovnik'teki Osmanlı gümrük emini 1640/1641 senesine kadar Sponza Sarayı'nın yakınındaki Yahudi mahallesinde ikamet etmiştir. Şehrin karantinasının Lokrum Adası'ndan anakaradaki Ploçe Kapısı'nın hemen dışında yer alan ve bu amaçla inşa edilen komplekse (Lazaret) taşınmasının ardından burada kendisine tahsis edilmiş ikametgâha yerleştirilmiştir.⁵⁰ Osmanlı yönetiminin çeşitli görevler için Dubrovnik'e gönderdiği memurlar bundan sonra emin tarafından bu meskende misafir edilmiştir.⁵¹ Eminin ikametgâhının Lazaret'e olan bitişik konumu, aynı zamanda şehre giren Osmanlıların kırk gün süren karantina sürecine nezaret etmesini de beraberinde getirmiştir.⁵² Bu resmî olmayan fiilî vazifesi sebebiyle emin, karantinaya gireceklerin resmi muamelelerinde yanlarında bulunur, onlara tercümanlık yapar ve karantinadan kaçmayacaklarına dair Cumhuriyet'in hazırladığı bir kâğıdı imzalamalarını temin ederdi. Buna rağmen genellikle Bosna ve Hersekli Osmanlı tebaasından firar teşebbüsünde bulunanlar olmaktadır.⁵³

47 Francis W. Carter, "The Commerce of the Dubrovnik Republic", s. 393, Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş*, s. 82-84, 89-90; Mikail Acıpinar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa*, s. 123-124; Nedim Emin, *Dubrovnikli Tüccarların Balkanlar'daki Ticarî Faaliyetleri*, s. 88.

48 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 207.

49 Merkez evrakında rast gelinen bir belgede Dubrovnik'teki emânetin kâtipliğine yapılan bir atama konu edilmiştir. Belge, Bosna muhafızı İbrahim tarafından, Bosna silahdarı ve aynı zamanda Dubrovnik emininin kâtibî olup 25 Safer 1083 / 22 Haziran 1672 tarihinde yevmiyesi 9 akçadan 11 akçaya yükseltilen Hürrem Mehmed b. Abdullah'ın vefatı üzerine onun yerine emânetin kâtipliğine yevmiyesi 9 akçadan Habib adlı şahsın atandığı hakkındadır. Bk. BOA., AE. SMMD. IV, nr. 10554 (4 Cemâziye'l-âhir 1083 / 27 Eylül 1672).

50 Antun Baće ve Ivan Viden, "Lazareti na Pločama od pada Dubrovačke Republike do danas (1808.-2013.)", *Prostor*, 21/2(46), (2013), s. 328-329.

51 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 214.

52 Seyahatleri sırasında Dubrovnik'e de uğrayan Evliya Çelebi karantinadaki tecrübelerini *Seyahatnâme*'sinde kayda almıştır. Fakat eserinde eminden bahsetmiyor olması düşündürücüdür. Bk. VI. *Kitap*, s. 257-258.

53 Ayrıntılı bilgi için bk. Vesna Miović, *Na Razmeđu, Osmansko-Dubrovačka Granica (1667-1806)*, Zavod za Povijesne

2.3.2. Hukukî Vazifeler

1442 senesinde II. Murad'ın Dubrovnik'e verdiği ahidnâmede "bir Müslümanla bir Dubrovnikli arasında anlaşmazlık çıktığı takdirde kadının huzurunda davalaşmaları" hükmü kayıtlıydı.⁵⁴ Bir sonraki yüzyılda artan ikili ilişkilere orantılı olarak Osmanlı ülkesinden Cumhuriyet sınırlarına giriş çıkışların sıklaşması, karşılıklı olarak her iki tarafa mensup insanlar arasında çıkan ihtilafların artmasına da yol açtı. 1568'de Dubrovnik'e en yakın kadılık olan Nova'daki hukukçuların Osmanlı merkez yönetimine bir arzı oldu. Bu arzda, Dubrovnik'te açılan dava(lar) için kadının buraya sürekli gidip gelmemesi amacıyla şehirde kalacak bir kadı naibinin ikame ettirilmesi talep edildi. Fakat Cumhuriyet temsilcileri buna itiraz ederek sultandan önceden uygulanan usulün sürdürülmesini talep etti. Osmanlı başkentinden çıkan karar da bu yönde oldu: Dubrovnik'te yasadışı bir eylemde bulunan bir Osmanlı tebasının müdahil olduğu veya bir Osmanlı ile bir Dubrovnikli arasında açılan bir dava, Nova kadısının mahkemeye katılımıyla Dubrovnik'te görülmeliydi.⁵⁵ Kadının davalar için Dubrovnik'e gidip gelmesinin uygulamadaki zorluğu ve buna karşılık şehirdeki eminin mahkemeye iştirak edebilmesiye⁵⁶ bu gibi durumlarda tercih edilen alternatif bir uygulama haline geldi. Bundan sonra emin, Dubrovnik'teki mahkemelere kadının yerine fiilen katılarak hukuki bir vazife de üstlenmiş olacak ve yine bu sayede Müslüman bir yetkilinin Dubrovnik'teki mahkeme süreçlerinde hazır bulunmasıyla şer'î hükümler de yerine getirilmiş olacaktı.

Emin Osmanlı tebaasından olanlara karşı işlenen suçların Dubrovnikli faillerinin Cumhuriyet yetkilileri tarafından uygulanan ceza infazlarına da nezaret etmekteydi. Mesela 1709'da Dubrovnik'e bağlı Postranja yerleşiminden Petar Trojanović adlı şahsın Osmanlı reayasından Antonija Jovanov'u öldürmesi üzerine Dubrovnik mahkemesi Trojanović hakkında idam cezası verdi. İdam aynı sene içerisinde eminin gözetimi altında infaz edildi.⁵⁷

Ayrıca emin Dubrovnik'teki Osmanlı tebaasından kimselerin dâhil olduğu mahkeme süreçlerini takip etmekle görevliydi. Bu sadece formalitelerin yerine getirilebilmesi için değil, ayrıca Dubrovnik mahkemesinde Müslümanların yargılanabilmesi için İslam hukukuna göre bir Müslüman yetkilinin yahut şahidin varlığına duyulan ihtiyaçtan da kaynaklanmaktaydı. Çoğu defa Cumhuriyet'in veya Dubrovniklilerin zan altında kalabileceği durumlarda eminin Osmanlı makamlarına yaptığı tanıklıklar meselelerin çözümünde kilit rol oynayabilmekteydi.

Znanosti HAZU, Dubrovnik 1997, s. 117-135.

54. Ciro Truhelka, "Türk-İslav Vesikaları", s. 44-45; Metin Ziya Köse, *Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri*, s. 37.

55. DAD., DA., 7/2.1, sv. 6, br. 265 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 976 / 12-21 Ekim 1568). Sonraki dönemlerde de bu hükmün geçerli olduğuna dair bk. BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 14/2, s. 132/236 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 28 Eylül - 7 Ekim 1640). Hersek sancakbeyine ve kadılarına gönderilen ferman için bk. BOA., MAD.d., nr. 6004, s. 75/3 (14 Zi'l-ka'de 1032 / 9 Eylül 1623). Aynı içerikli diğer fermanlar için bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 9, br. 434 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595); sv. 14, br. 673 ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 158/740 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan - 5 Mayıs 1618); sv. 15, br. 726 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1032 / 6-15 Eylül 1623); sv. 16, br. 791 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1036 / 20-29 Kasım 1626); sv. 20, br. 951 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 28 Eylül - 7 Ekim 1640).

56. Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 205; Vesna Miović, *Spisima II*, s. 104; Vesna Miović, *Na Razmeđu*, s. 156-164.

57. Vesna Miović, *Spisima II*, s. 104.

Mesela Dubrovnik sınırlarında bir Osmanlı tebaasının herhangi bir sebepten eceliyle ölmesi veya Dubrovnikli olmayan birinden zarar görmesi halinde Cumhuriyet yetkilileri eminden soruşturma yürütmesini ve kendilerinin bu olayda herhangi bir sorumluluklarının bulunmadığı yönünde rapor hazırlamasını isteyebilmekteydi. Böylece emin tarafından yazılıp imzalanan raporun geçerliliği Osmanlı makamları tarafından makbul görülmekte, bu şekilde Cumhuriyet ve vatandaşları üzerindeki zan ve şüpheler kalkabilmekteydi.⁵⁸

2.3.3. Arızî Vazifeler

Dubrovnik'teki Ploçe emininin amirleriyle olan irtibatı doğrultusunda arızî hizmetleri de bulunmaktaydı. Buna örnek bir durumu 1691 yılında görebilmek mümkündür. Bu tarihte Dubrovnik'in Ston'daki tuzlarında vazife yapan Emin Mahmud Ağa yetki sınırını aşmış, Dubrovnik'e ait Jupa'ya gelerek çeşitli zulümlerde bulunmuş ve Dubrovnik Limanı'nda satılan tuza dahi karışmaya başlamıştı. Dubrovnik idarecileri ile Ploçe'deki gümrük emini bunun üzerine Hersek sancakbeyi Selim Paşa'ya bu durumu arz etmiş ve ondan Mahmud Ağa'nın zulümlerini durdurmasını istemişlerdi. Selim Paşa Ston eminine gönderdiği buyruhduda Mahmud Ağa'yı yetkisini aşan işlere karışmaktan men etmiş, aksi takdirde sonuçlarına katlanacağına dair onu uyarmıştır.⁵⁹

1719 senesinde meydana gelen bir olaylar silsilesindeyse Ploçe ve Ston'da görev yapan eminlerin tanıklıkları bu defa Dubrovniklilerin aleyhineydi. Bar liman şehrinden Hüseyin isimli gemi kaptanı Bosna beylerbeyi Osman Paşa'ya yaptığı arzda Dubrovniklileri şikayet etmişti. Bu arzında adı geçen kaptan fırtınaya yakalanması sebebiyle Dubrovnik Limanı'na kadar sürüklendiğini, limana giriş izni istediğindeyse Dubrovnik beylerinin onun limana sığınmasına izin vermediklerini, hatta surlardan uyarı atışları yaptırarak uzaklaşmak zorunda bıraktıklarını ifade etmiştir. Hüseyin Kaptan'ın arzına göre kendisi bu olayın devamında kuzeye yönelmiş ve akabinde Ston Kalesi'ndeki Dubrovnikliler gemiyi zapt ederek yağmalamıştır. Kaptan arzını, Ploçe ve Ston eminleri ile daha birçok şahidin tanıklıklarıyla desteklemiştir. Bunun üzerine Bosna beylerbeyliğinden Trebin (Trebinje) muhafızına, Osman Bey'e ve Lubin (Ljubinja) kadısına gönderilen buyruhduda bu konuya vâkıf birinin çağrılarak mahkeme sürecinin başlatılması ve tahkikat yapılması emredilmişti. Hüseyin Kaptan'ın arzında ifade ettiği şikayetler doğru çıktığı takdirde gasp edilen malların ve eşyaların kendisine iade edilmesi, zararlarınınsa tazmin ettirilmesi salık verilmişti. Eğer Dubrovnikliler kaptanın hakkını vermekte ayak diretirse bunun Bosna Divanı'na bildirilmesi de buyruklar arasındaydı.⁶⁰

58 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 208.

59 DAD., DA., 7/2.2, *Bujuruldije*, br. 35 (25 Zi'l-ka'de 1102 / 20 Ağustos 1691).

60 DAD., DA., 7/2.2, *Bujuruldije*, br. 86 (22 Rebi'ü'l-âhir 1131 / 13 Mart 1719).

2.3.4. Eminin İstihbarat Sağlama İşlevi

Eminin Dubrovnik'teki varlığı ona Osmanlı idari makamlarıyla yazışması nedeniyle haber ve istihbarat sağlama vazifesini de yüklemektedir. Bu konuda birinci el kaynaklardaki bilgi eksikliği her ne kadar kendini göstermekteyse de bilhassa 16. yüzyılın son ve 17. yüzyılın ilk on senesi içerisinde Dubrovnik ile çevresinde meydana gelen bazı önemli gelişmelerin kayda geçmesi eminin söz konusu misyonunu daha belirgin hale getirmiştir. Nitekim onun şehirdeki varlığının Osmanlı merkezi idaresi için ne kadar stratejik olabileceği meydana gelen bazı olaylarda kendini göstermiştir.

Bahsi geçen dönemde ve özellikle uzun Osmanlı-Avusturya savaşları esnasında “Türklerin Balkanlardan çıkarılması” idealiyle üretilen projelerden bazıları Dubrovnik merkezli olarak pratiğe dökülmek istendi.⁶¹ Dubrovnik Cumhuriyeti'nin yönetici sınıfını meydana getiren aristokrat aileler içerisinde azınlıkta dahi olsa hemen her zaman Osmanlı karşıtı bir fraksiyon mevcuttu. Habsburgların destek ve himayelerinde Dubrovnik'e gizlice gelen Savoylu casuslar ve ajanlar bu fraksiyonun mensupları tarafından saklanmakta, onlara yardım ve yataklık yapılmaktaydı. Yine bu şekilde şehirde buldukları anlaşılabilir ve 1607 yılında Osmanlı eminine kendilerini “at taciri” olarak tanıtan iki casus, Osmanlı ülkesine girebilmeleri amacıyla payitahttan kendilerine berat çıkarılması için eminden referans olmasını istediler. Daha sonra emin bu kişilerin şehrin planını çıkardıklarını ve önemli yerleri işaretlediklerini fark etti.⁶² Hersek bölgesindeki casusların faaliyetleri hakkında haberdar olan emin bunların hallerinden şüphelendi ve Trebin beyiyle Nova yöneticilerini konu hakkında bilgilendirdi. İlerleyen zamanlarda birtakım casusların Hersek taraflarında üzerlerinde yeni çizilmiş haritalarla yakalanmaları eminin şüphelerini doğruladı. Neticede Cumhuriyet yetkililerinin de devreye girmesiyle bu girişimler daha ilk safhada açığa çıkarıldı ve Osmanlı karşıtı planlar ilerlemeden Dubrovnikli işbirlikçiler tutuklanarak proje çöktü.⁶³ Muhakkak ki eminin bu olayda uyanık davranması ve çevredeki taşra idarecilerinin dikkatlerini bu meseleye çekmesi problemin çözümünde kritik bir rol oynamıştı.

3. Eminlerin Dubrovnik Lehine Bazı Faaliyetleri

3.1. Venedik Saldırı ve İşgallerinin Osmanlı Merkezine Bildirilmesi

Eminin Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerindeki bir başka önemli rolüyse Venediklilerin 17. yüzyılın başlarından itibaren Dubrovnik Cumhuriyeti topraklarına yaptıkları saldırı ve işgalleri Osmanlı makamlarına rapor etmekte. Dubrovnik elçileri padişaha yaptıkları arz ve şikayetlerini

61 Trandafir G. Djuvara, *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, çev. Pulat Tacar, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017, s. 129, 170.

62 Dubrovnik'in bahsi geçen krokisinin Torino Devlet Arşivi'nde muhafaza edildiği saptanmıştır. Bk. Archivio di Stato di Torino (AST), Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, *Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni*, Vol. V, fol. 242v-243; 244v-245.

63 Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, I, s. 74-77; Vesna Miović, *Dubrovačka Diplomacija*, s. 13-14.

eminin Venedikliler aleyhindeki raporlarıyla destekledi ve böylece birçok defa Osmanlı'nın Dubrovnik üzerindeki himayesini harekete geçirdi. Venedik'in Adriyatik filosunun ilk mütevaciz teşebbüsü, Dubrovnik'e tabi olup 1602 yılında ahalisi ayaklanan Lastovo Adası'nı işgaliyle meydana geldi. Kıbrıs Savaşı'nın neticelendiği 1573 senesinden itibaren devam eden uzun barış dönemini ve o yıllarda Osmanlı'nın Avusturya ile savaşta olmasını fırsat bilen Venedik bu adayı 1606'ya kadar elinde tuttu. 1605'te I. Ahmed'in (1603-1617) Venedik doçuna Lastovo'yu boşaltması doğrultusundaki fermanına rağmen Venediklilerin adadan çekilmeleri ancak Avusturya ile savaşın bitmesinden sonra oldu.⁶⁴

Bu olaydan sonra Venedik'in Dubrovnik topraklarına düzenlediği taarruz ve işgaller 1615-1618 arasında meydana geldi. Bu saldırılarda Venedikliler Trsteno, Slano ve Koločep'te ağır tahribatlarda bulundu. Özellikle 1617'de Venedik gemilerinin Dubrovnik'in Gruj Limanı'na ve şehrin hemen karşısındaki Lokrum Adası'na çıkarma yaparak işgal etmelerine ise emin bizzat tanık oldu. Aynı senenin sonbaharında Venedik'in Dubrovnik'e ait olan topraklardan çekilmesini isteyen bir fermanla ultiमतom verildi ve sebep olunan tahribatlar için 30.000 gümüş tazminat belirlendi.⁶⁵ Fakat ilerleyen senelerde Serenissima'nın Dubrovnik sınırlarına tecavüzleri sürdü. 1630-1635 yılları arasında yeniden harekete geçen Venedikliler bu süre zarfında Lokrum, Molunat ile Suşac adalarını işgal etti. Venedik gemilerinin taarruzları Dubrovnik şehrinde görülebilmekte ve emin tarafından takip edilmekteydi. Dubrovnik elçilerinin İstanbul'daki diplomasi trafiklerinin sonucunda bu saldırıların bilançosu 40.000 gümüş olarak hesaplandı ve fatura Venedik Cumhuriyeti'ne kesildi.⁶⁶

18. yüzyılın ortalarında Dubrovnik'teki Osmanlı emini, Venedik'in Dubrovnik topraklarına karşı yeniden başlayan saldırıları karşısında arabulucu olmaya soyundu ve Osmanlı makamlarına gelişmeleri bildirdi. Bu rolünü oldukça ciddiye aldığı anlaşılan emin, Venediklilerin Lokrum Adası'nı işgal etmeleri üzerine bir sandalla buraya geçmeye ve amiralle görüşmeye karar verdi. Fakat Venedik topraklarının bombardımana başlaması esnasında vurularak bu teşebbüsünü hayatıyla ödedi. Muhtemelen bu olayın da tesiriyle Osmanlı merkezi konuya müdahil oldu ve

64 DAD., DA., 7/2.1, sv. 12, br. 551 ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 18/1 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1013 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1605). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Cihan Yemişçi, XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasi İlişkileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2017, s. 146-153.

65 DAD., DA., 7/2.1, sv. 13, br. 643 (Evâil-i Zi'l-ka'de 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617); br. 646 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); br. 648 ve defter kaydı: BOA., A.DVN.DVE.d., nr. 13/1, s. 145/693 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); DAD., DA., 7/2.1, sv. 13, br. 642 (Evâil-i Zi'l-ka'de 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617); br. 645 ve defter sûretleri: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 145/694-696 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); DAD., DA., 7/2.1, sv. 13, br. 650 (Evâil-i Rebi'ül-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618); br. 651 (Evâil-i Rebi'ül-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618); sv. 14, br. 691 ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 192/852 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1027 / 29 Kasım – 8 Aralık 1618); Cihan Yemişçi, XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasi İlişkileri, s. 154-158.

66 DAD., DA., 7/2.1, sv. 18, br. 865 (Evâil-i Muharrem 1044 / 27 Haziran – 6 Temmuz 1634); br. 874 (Evâsıt Receb 1044 / 31 Aralık 1634 – 9 Ocak 1635); br. 875 (Evâhir-i Receb 1044 / 10-19 Ocak 1635); br. 876 (Evâil-i Şaban 1044 / 20-29 Ocak 1635); Cihan Yemişçi, XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasi İlişkileri, s. 158-164; Lovro Kunčević, "On the "Temerity" of Ragusans: Venetian-Ragusan Conflict in the Summer of 1630", *Dubrovnik Annals*, 25 (2021), s. 113-147.

Dubrovnik-Venedik ihtilafının çözümü için Bosna beylerbeyini hakem tayin etti. 1751-1754 arasında cereyan eden müzakerelerse Travnik Antlaşması'yla sonuçlandı.⁶⁷

3.2. Eminin Ticaret Kervanlarını Dubrovnik'e Çekme Gayretleri

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin en önemli gelir kaynakları, tarafsız bir transit ticaret limanı ve antrepo olması nedeniyle elde ettiği gümrük, diğer vergiler ve liman gelirleriydi. Bu gelirler barış zamanlarında belli bir standart kâr aralığında seyredirdi. Fakat bilhassa Osmanlı-Venedik savaşlarının meydana geldiği dönemlerde Osmanlı'nın Serenissima'ya karşı uyguladığı ambargolar ve tüccarlarına ülkede ticareti yasaklaması sebebiyle Dubrovnik Limanı'nın gelirleri azamî artışlar göstermekteydi.⁶⁸ Ticaretin bu denli canlandığı Dubrovnik'te doğal olarak eminler de kendi hisselerine düşen paydan faydalanmaktaydı.

Kıbrıs Savaşı'nın bitmesinin ardından 1573'ten itibaren Osmanlı-Venedik ilişkilerinin tarihindeki en uzun barış dönemi başlamış oldu. Bu dönemin ticarî olarak en belirgin özellikleri, Osmanlı tebaası olan Boşnak tacirlerin Dubrovnikli meslektaşlarına karşı ciddi bir rakip olarak yükselmeleri, Dubrovniklilerin başlıca rakipleri olan Venediklilerle kurdukları iş birliklerinin ve aralarındaki ortaklıkların artması⁶⁹ ile bu karşılıklı menfaat ilişkilerinin 1590 yılında Split Limanı'nın Osmanlı-Venedik ortaklığında hizmete açılmasıyla taçlanmasıydı.⁷⁰ Tüm bu gelişmeler Dubrovnik tüccarına olduğu kadar Dubrovnik Limanı'nın ticaret hacmine de büyük darbe vurdu. Kısa zaman içerisinde Dubrovnik-Ancona ticaret güzergahı Split-Venedik limanları arasına kaydı⁷¹ ve Dubrovnik Limanı ciddi bir durgunlukla karşı karşıya kaldı.⁷²

Bu gelişmeler, Dubrovnik Limanı'ndaki ticaretten beslenen eminin gelirlerini de büyük ölçüde etkilemiş olmalıdır. Bu durumun bir yansıması ise eminlerin Dubrovniklilerle ortaklaşa hareket ederek Split'e yönelen tüccar kervanlarını kimi zaman ikna yoluyla kimi zamansa zorla Dubrovnik'e yöneltme çabaları oldu. Başkentteki Venedik baylosunun meseleyi padişaha arz etmesi sonucunda söz konusu teşebbüslere kalkışan eminler görev yerlerinden uzaklaştırılarak cezalandırıldı. Fakat bu gibi uyarılar defalarca yapılmasına rağmen sorunun çözülmediği 1627 yılına ait bir fermanan anlaşılmaktadır. İbrahim adlı emin, beraberindeki Dubrovniklilerle

67 Vesna Miović-Perić, "Emin", s. 210-211.

68 Halil İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 318.

69 Halil İnalçık *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 321-323; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, s. 132; S. M. Traljić, "Izvoz Bosanske Robe Preko Splitske Luke u XVIII Stoljeću", *Pomorski Zbornik*, 3, (1965), s. 809-825; Maria Pia Pedani, "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK, Ankara 2004, s. 583.

70 Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayınları, İstanbul 1989, s. 189; Renzo Paci, "La Scala di Spalato e la Politica Veneziana in Adriatico", *Quaderni storici*, V/13(1), (1970), s. 63-64, 77; Maria Pia Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. G. K. Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 243.

71 Renzo Paci, "La Scala di Spalato e la Politica Veneziana in Adriatico", s. 77; Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş*, s. 82-84.

72 Robin Harris, *Dubrovnik*, s. 170; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı ve Etrafındaki Dünya*, s. 132-133. Dubrovnik ve Split limanları arasında cereyan eden rekabet hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cihan Yemişçi, "Split-Dubrovnik Rekabeti", s. 265-280.

birlikte Mostar'a kadar giderek Split'e doğru yola çıkacak bir Venedik ticaret kervanının güzergahını cebren Dubrovnik'e yöneltti. Bosna beylerbeyine gönderilen fermanla Emin İbrahim'e gereken cezanın verilmesi, kervanlar üzerinde baskı kurularak yollarından çevrilmelerinin önlenmesi ve tüccar kafilesinin ortaya çıkan zararlarının emin ile yanındaki Dubrovniklilere tazmin ettirilmesi emredildi.⁷³ Fakat yedi sene sonra benzer bir teşebbüsün başka bir emin tarafından tekrarlandığı anlaşılmaktadır.⁷⁴ Buna benzer davranışların önüne geçilip geçilemediği hususunda arşiv kayıtları daha fazla bilgi sunmamaktadır. Ancak Dubrovnik'teki ticaret hacminden kendi hissesine düşen payı alan emin gibi daha pek çok aktörün, Osmanlı ile Venedik arasında patlak veren Girit Savaşı dolayısıyla Split Limanı'nın kapatıldığı 1645 yılına kadar büyük maddi zorluklara maruz kaldığına kuşku yoktur.

4. Dubrovnik'te Bazı Eminlerin Çıkardığı Sorunlar

Dubrovnik'te gümrük emini bulunmasının, iki devlet arasındaki ilişkilerin mikro seviyedeki resmî ve sivil prosedürlere, ayrıca Cumhuriyet sınırları dahilinde Osmanlılarla Dubrovnikliler arasında cereyan eden münasebetlere sağladığı olumlu katkılar yukarıda pek çok yönüyle ele alınmıştır. Öte taraftan Osmanlı'nın Dubrovnik'teki bu tek yerleşik memurunun ya da yardımcılarının her zaman yapıcı bir rol oynamadıkları ve bazılarının şehirde önemli birtakım problemlere yol açtıkları da arşiv kaynaklarında yer bulmuştur.

Ploçe'deki emin veya maiyetindekilerden kaynaklanan ve diğerlerine kıyasla nispeten daha sık rastlanan problem, yasak olmasına rağmen bazılarının Dubrovnik'te silahla dolaşmalarıdır. Bir hâkimiyet ve güç sembolü olan silah taşıma hususu, Osmanlı'nın Dubrovnik Cumhuriyeti'ni İslam hukukunun *dârü'l-ahd/dârü's-sulh* statüsü kapsamında kabul etmesi ve egemenlik haklarını tanıması dolayısıyla rıza göstermeyip men ettiği bir konuydu. Cumhuriyet kurumlarına tabi emniyet kuvvetleri, özelde Dubrovnik şehrinin genelde ise Cumhuriyet topraklarının güvenliğini sağlamakla yükümlüydü. Bunun dışında şehir devletinin sınırları dahilinde başkalarının silah taşınması yasaktı. Buna karşın Bosna ve Hersek'ten Ploçe'ye gönderilen eminler ve memurları arasında bu kurala riayet etmeyerek şehre silahlı girenler ve sorun çıkaranlar olmuştur. Osmanlı yönetimi kendi memurları tarafından gerçekleştirilen bu gibi yasa dışı eylemlerin Cumhuriyet idarecileri tarafından doğrudan başkente bildirilmesini istemekteydi. Sonuçta bu teşebbüsler aynı zamanda, şehir devletine ahidnâmeyle verilen *emân* güvencesine de aykırıydı. Dolayısıyla bu vukuatlar, Osmanlı padişahının Cumhuriyet'e verdiği emniyet garantisinin kendi memurları tarafından ihlali anlamına gelmekteydi.⁷⁵

Bahsi geçen meselenin kaynaklara yansıyan ilk örneği 1503 senesinde meydana geldi. Dubrovnik elçisi padişaha yaptığı arzda, Ploçe'de görevli eminlerle onların emrindeki adamlarının

73 BOA., *MAD.d.*, nr. 6004, s. 132 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1037 / 10-19 Kasım 1627).

74 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 18, br. 864 (Evâil-i Muharrem 1044 / 27 Haziran - 6 Temmuz 1634).

75 Bk. Ahidnâmeler.

şehrin sur içine silahlarıyla girdikleri, ahlaka aykırı hareketlerde buldukları, kadınları ve gençleri taciz ettikleri, hatta kaçırdıklarına dair şikayetlerini yöneltti. Bunun üzerine çıkan fermanla Dubrovnik idarecilerine bu meseleyi teftiş etmek üzere bir müfettişin görevlendirilerek Cumhuriyet'e gönderileceği bildirildi.⁷⁶ Fakat bu meselenin kolayca çözülemediği bir sonraki fermanın üç sene sonrasında ait olmasından anlaşılmaktadır. Belgeye göre Dubrovniklilerin dava açtıkları eminler ve adamları mahkemede Müslüman şahit bulunmasını şart koşmuşlar ve böylece gayrimüslim bir şehirde Müslüman bir tanığın olaylara şahit olmasının zorluğunu lehlerine kullanarak şer'î hukuka yaptıkları atıfla meseleyi zora sokmuşlardı. Bunun üzerine Osmanlı başkentinden gönderilen fermanla bu gibi şikayetlerin, Müslüman şahit bulunamadığı takdirde Nova veya diğer çevre kadınlara değil, doğrudan Divân-ı Hümâyûn'a yapılması gerektiği ve bu şekilde muhtemel istismarların önlenerek başkentten çıkacak fermanla sorunların çözüleceği belirtildi.⁷⁷ Yine de buna benzer olaylara nadiren de olsa ileriki yıllarda rastlanması sorunun genel olarak çözüme bağlandığını, fakat kesin olarak önüne geçilemediğini göstermektedir.⁷⁸

1643 yılında gümrük emini olan Süleyman'ın çıkardığı olay ise diğer örneklerle göre daha büyük çaplı olması münasebetiyle dikkate değerdir. Emin Süleyman, Banya nahiyesindeki Eflak taifesinden iki ila üç yüz kişi arasında insan toplayarak sebebi belgede belirtilmemiş bir isyan çıkardı. Başını Süleyman'ın çektiği grup Dubrovnik surlarının kapısı önüne geldi ve kapıyı taşıladı. Olaya müdahale etmeye gelen Dubrovnik şehrinin kaptanı Altun Kukuljeviç'e, şehrin muhafızlarının amiri olan Vukaşin'e, o sırada orada bulunan yeniçeriler kethüdası Koca'ya ve daha birçok Dubrovnikliye silahlarıyla saldırarak yaraladılar ve daha pek çok taşkınlıklarda bulundular. Ağır yaralandığı anlaşılan Kaptan Altun aldığı yaraların etkisiyle on altı gün sonra hayatını kaybetti. Bu saldırılar üzerine Dubrovnik knezi ve beyleri ilk etapta Nova kadısı Mevlana Mehmed'e başvurarak davacı oldular, olayı mahkemeye taşıyarak hüccet aldılar. Nova kadısı meseleyi Divân-ı Hümâyûn'a yazdığı mektupla bildirdi. Bosna beylerbeyi Hüseyin Paşa'ya, Hersek sancakbeyine ve Nova kadısına gönderilen fermanlarda olayın dikkatlice teftiş edilmesi ve eğer olay anlatıldığı gibiyse başta Emin Süleyman olmak üzere suçluların cezalandırılmaları buyruldu.⁷⁹ Yine aynı tarihli bir başka fermanla ise Süleyman'ın yerine bir başkasının Ploçe'ye emin olarak atanması emredildi.⁸⁰

76 DAD., DA., 7/2.1, sv. 2, br. 69 (7 Zi'l-ka'de 908 / 4 Mayıs 1503).

77 "... Dubrovnikde emîn ve emînin yanında duran ademleri oğlanların ayardub fesâd idüb taleb eylediklerinde oğlanların ayardub ve esbâbların aldıklarına Müslümân şahid isteyüb Müslümân şahid mümkün olmayub ol ecilden envâ'-ı şenâât iderler oğlan ayardub ve esbâbların sirka eylediklerinden gayri aşikâre 'avrete ve oğlana yanaşub ve hisar içinde âlât-ı harble yürürler deyu mukaddemâ 'arz olunub anda olan emînin ademleri ve sâ'iri şenâât itdiklerinde veya 'avrete ve oğlana yanaşdıkdâ vukûğî üzre f'lâm eyleyesin emrle gönderilüb müfettiş ile teftiş itdirüb şöyle ki zikr olunan husûslara Müslümân şahidler bulunursa hoş ve eğer bulunmaz ise anda olan kimesnelerden ve gayriden kemâl-i mukayyed ile teftiş idüb ...". Bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 2, br. 81 (7 Zi'l-ka'de 911 / 1 Nisan 1506).

78 Benzer olayların daha ileriki yıllarda meydana gelmiş örnekleri için bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 14, br. 674 ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 13/1, s. 164/753 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); DAD., DA., 7/2.1, sv. 15, br. 739 ve defter sûreti: BOA., MAD.d., nr. 6004, s. 45/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 5-14 Ekim 1623).

79 DAD., DA., 7/2.1, sv. 20, br. 984 ve defter sûreti: BOA., A.DVNS.DVE.d., nr. 14/2, s. 162/312-313 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643).

80 Bosna beylerbeyine, defterdarına ve Nova kadısına gönderilen ferman için bk. DAD., DA., 7/2.1, sv. 20, br. 985 ve

Ploçe'deki eminin sebep olduğu ve İstanbul'a intikal eden bir başka olay ise 1560 senesinde meydana gelen gasp vakasıdır. Mahmud adlı emin, Nikşo isimli bir Dubrovnikli tacirin 122.340 akçesine zorla el koydu. Bunun üzerine tacir hakkını aramak amacıyla Bosna kadılıklarından birinde dava açtı. Başkentten Yenipazar ve Foça kadılarına gönderilen fermanla davanın hak ve adalet üzere görülmesi, tacir eğer iddialarında haklı ise parasının tam olarak emine tazmin ettirilmesi emredildi.⁸¹

1592 yılında Ploçe emininin başlattığı ve muhtemelen Bosna ricalinin emriyle gerçekleştirdiği bir hadiseden payitahtın da haberi oldu ve problemin halledilmesi neredeyse bir sene boyunca tarafları meşgul etti. Olay Hacı Hüseyin, Hacı Mahmud ve Ermeni Murad isimlerindeki üç zengin tacirin ölümleri üzerine metrukatin emin tarafından müsadere edilmesiyle meydana geldi. Metrukatları teslim almak için Dubrovnik'e gelen varislerin vekilleri, ölen şahısların mallarına ve paralarına eminin el koyarak Bosna defterdarının memurlarına teslim ettiği bilgisini aldılar. Buna gerekçe olarak emin, metrukatin hak sahibinin mirasçılar değil Osmanlı hazinesi olduğunu ifade etti. Delil olarak da Bosna beylerbeyi, defterdarı ve Nova kadısından alınmış buyruldu ve hüccetleri gösterdi.⁸² Ardından mirasçılar metrukatin Dubrovnik dışına çıkarılmamış olduğu haberini aldılar ve Dubrovnikli yetkililerle önce tartışmaya, sonrasındaysa kavgaya giriştiler. Dubrovniklilerin argümanı, bu meselede herhangi bir sorumlulukları ve kabahatleri olmadığı yönündeydi.⁸³ Emin, her ne kadar metrukatin Bosna'ya gönderildiği hakkındaki belgeleri göstererek onları ikna etmeye çalışmışsa da mirasçılar malların Bosna'ya ulaşmadığını ve kaybolduğunu savundu.⁸⁴ Ortada ciddi bir istismar olduğundan kuşkulanan Divân-ı Hümâyûn, davayı en üst mahkeme sıfatıyla üzerine aldı. İlerleyen aylarda Bosna ricalinin varislere zorluk çıkartmak maksadıyla bu mesele hakkındaki davaları çeşitli kadılıklara taşınması üzerine başdefterdar tüm bu davaların iptalini ve davanın İstanbul'da görülmesini emrettiği fermanı çıkarttı.⁸⁵ Başdefterdarın yazdırdığı fermana rağmen Bosna idarecilerinin meseleyi yokuşa sürüp kendi lehlerine çözebilmek amacıyla eyaletin Pojega gibi uzak sancaklarındaki kadılıklarda davalar açmaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Bu fermanla ayrıca Bosna ricalinin metrukatı haksız yere müsadere ettiği kabul edilmekte ve ölen tacirlerin mallarının varislerine eksiksiz bir şekilde teslim edilmesi gerektiği hükme bağlanmaktadır.⁸⁶ Bu davanın meselenin başlangıcından bir seneye yakın bir süre sonra çözüme kavuştuğu da bir başka fermanla öğrenilmektedir.⁸⁷

defter süreti: BOA., *A.DVNS.DVE.d.*, nr. 14/2, s. 163/314 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643).

81 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 5, br. 222 (Evâil-i Zî'l-ka'de 967 / 24 Temmuz – 2 Ağustos 1560).

82 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 8, br. 395 (10 Zî'l-ka'de 1000 / 18 Ağustos 1592).

83 Ölen şahısların varisleri Dubrovnikli yetkililerle yaşadıkları münakaşayı muhtemelen daha fazla ileri götürmüş olmalı ki bu konuda Dubrovniklilerin rencide edilmemeleri ve onların ellerinde – varsa – meseleye müdahil olmadıklarına dair belgelere itimat edilmesi doğrultusunda bir ferman gönderilmiştir. Bosna beylerbeyine ve kadılarına gönderilen ferman için bk. DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 8, br. 397 (Evâhir-i Zî'l-ka'de 1000 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1592). İstanbul kadısına ve Rumeli kadılarına gönderilen ferman için bk. br. 398 (24 Zî'l-hicce 1000/ 1 Ekim 1592).

84 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 8, br. 396 (Evâsıt-ı Zî'l-ka'de 1000 / 19-28 Ağustos 1592).

85 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 8, br. 398 (24 Zî'l-hicce 1000/ 1 Ekim 1592).

86 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 8, br. 399 (Evâhir-i Muharrem 1001 / 28 Ekim – 6 Kasım 1592).

87 DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 9, br. 402 (14 Şevval 1001 / 14 Temmuz 1593).

1643 senesinde Bosna beylerbeyi Deli Hüseyin Paşa'nın Dubrovnik beylerine gönderdiği bir mektuptan ise Dubrovnik'te emin olan Süleyman'ın gümrük emânetinin işlerini doğru yürütmediği, Dubrovnik'e gelip giden yolcuları taciz ettiği ve türlü uygunsuz işler yaptığı öğrenilmektedir. Belgede ayrıntısı verilmeyen bu olumsuz hadiselerde Emin Süleyman muhtemelen usulsüzlükler ve yolsuzluklar yapmış ve bahsi geçen menfi hallerinden ötürü Dubrovnik'teki gümrük emânetinden azledilmiştir. Belgede ayrıca Dubrovnik'e yeni bir emin atandığının bilgisi verilmekte, Emin Süleyman'ın ona kurumun kayıtlarını eksiksiz olarak teslim etmesinin sağlanması istenmektedir.⁸⁸

Dubrovnik'in uluslararası bir ticaret merkezi ve limanı olmasının nimetlerinden eminler kadar, hizmetlerinde bulunan kâtipler de faydalanmaktaydı. 1603 senesinde Ploç'de eminin yanında kâtiplik yapan Osman adlı şahıs bir ek kazanç kapısı olarak Dubrovnik'te Osmanlı tebaası ve yabancı tüccar ile çeşitli para birimlerinin alım satımını yapmakta, böylece bir bakıma sarraflık icra etmekteydi. Bu ticarî faaliyetlerde Kâtip Osman'ın, para birimlerinin kur değerlerini düşük fiyattan hesaplayarak haddinden fazla kâr elde ettiği bir belgeden anlaşılmaktadır. Aynı teşebbüsü, tuz satışlarında Osmanlı hazinesinin hisse payını altın ve gümüşle ödemek için gelen Dubrovniklilere de uygulamaya çalışınca ipler kopmuş ve Cumhuriyet yetkilileri Osman'ı sınır dışına çıkarmıştır. Bunun üzerine İstanbul'dan Bosna defterdarına, Nova ve Lubin kadılarına gönderilen fermanda Ploç'de kâtiplik görevinin boş kalmaması için derhal bir atama yapılması emredilmiştir.⁸⁹

Sonuç

Dubrovnik, coğrafi konumu sayesinde tarih boyunca Adriyatik Denizi ile Balkanlar arasında geçiş sağlamış, limanı sayesinde de işlek bir transit ticaret merkezi olmuştur. Osmanlıların Balkanlarda hâkimiyet kurmalarına paralel olarak Dubrovnik ticarî aracılık rolünü sürdürmüş ve Osmanlı Balkanları ile İtalya arasında köprü olma vasfını pekiştirmiştir. Şehrin Osmanlı ülkesine girişi ve çıkışı kapısı haline gelmesi, buraya bir gümrük noktası kurulmasını beraberinde getirmiştir. 1430 senesinde II. Murad'ın Dubrovnik elçilerine verdiği ahidnâmenin hemen ardından şehrin Ploç tarafında bir Osmanlı gümrüğü tesis edilmiş ve başına da bir gümrük emini atanmıştır. Bu tarihten itibaren Dubrovnikli, Osmanlı ve yabancı tüccarların Osmanlı ülkesine getirdikleri ya da götürdükleri ticarî metanın gümrük vergisi Ploç'deki emin tarafından toplanmıştır. 1521'de Dubrovniklilerin verdiği gümrüğün iltizama dönüştürülmesi nedeniyle emin bu vergi kalemini Cumhuriyet'in tacirlerinden toplamayı bırakmış, ancak diğer ülkelerin tüccarlarından tahsil etmeyi sürdürmüştür. Öte yandan eminin bir başka tahsilat kalemi, Dubrovnik'in Bosna ve Hersek'e ithal ettiği tuzdan elde ettiği kârın Osmanlı hazinesine ait payı idi. 1483 senesinden itibaren Nova'da, 1529'dan sonra ise Gabela'daki tuz satışlarından elde edilen gelirin yarı yarıya paylaşılması konusunda iki devlet arasında bir antlaşma yapılmıştı. Bu hisse

88 DAD., DA., 7/2.2, *Bujuruldije*, br. 2 (12 Receb 1053 / 26 Eylül 1643).

89 DAD., DA., 7/2.1, sv.11, br. 509 (11 Ramazan 1011 / 22 Şubat 1603).

bölüşümü 1559'da 1/3'e 2/3 oranında Dubrovnik'in lehine olacak yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştu. Dubrovnik'te bazen birden fazla "emin"ın bulunduğu da olurdu. Ploçede tuz, deri, balmumu ya da şaraptan toplanacak gümrüğün iltizamını alan mültezim/âmil(ler)in çalışmaya başlamalarıyla sayıları dörde kadar çıkabilmekteydi.

Dubrovnik Cumhuriyeti, Osmanlı'nın haraçgüzarı olan diğer ülkelerden farklı özel bir tabiiyet statüsüne sahipti. Tam bağımsızlığa oldukça yakın olan bu statüye bağılı olarak Osmanlılar Dubrovnik Cumhuriyeti'ni *dârü'l-ahd/dârü's-sulh* kapsamında değerlendirmiş ve egemenlik haklarına saygı göstermiştir. Bu bağlamda Osmanlı sultanının izni veya görevlendirmesi olmadan ve/veya Dubrovnik Cumhuriyeti rıza göstermeden ehl-i örf taifesinden hiç kimse sınırın ötesine geçemezdi. Bu bakımdan Ploçedeki gümrük emini, Dubrovnik'te devamlı surette ikame edilmiş olan tek Osmanlı görevlisiydi.

Osmanlıların Cumhuriyet'in topraklarında hiçbir zaman konsolosluk kurmaması, gümrük emininin Dubrovnik'te halihazırda bu görevleri fiilen ifa etmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim, Dubrovnik'te cari olan formalitelerin ve prosedürlerin şehre gelen Osmanlı tebaasına uygulanmasında ihtiyaç duyulan aracılığı emin yapmaktaydı. Ayrıca Osmanlıların Dubrovnik'te dâhil olduğu mahkeme süreçlerindeki hukukî meselelerde yardımcı olması, gerektiğinde tercümanlık yapması, Osmanlı taşra idarecileriyle yazışması, hatta istihbarat sağlaması dahi yine eminden beklenen hizmetler arasındaydı. Bunların yanı sıra Venediklilerin Dubrovnik'e ve Cumhuriyet topraklarına taarruzları ya da daha basit olaylarda Dubrovnik için referans olacak bilgi raporları hazırlaması da Dubrovnikliler tarafından eminin yardımına başvuru konular arasındaydı.

Sonuç olarak, Dubrovnik'te daimî olarak mukim yegâne Osmanlı görevlisi olan gümrük eminin gümrük ve diğer vergileri toplamak, devletin tuz satışlarından payını tahsil etmek gibi iktisadî alandaki resmî ve aslî vazifelerinden çok daha fazla sorumlulukları olduğu görülmüştür. Dubrovnik'in Ploçe banliyösüne yerleştirilmiş olan gümrük emini, Avrupalı devletlerin diploması temayüllerinde tatbik edegeldikleri konsolosluk kurumunu resmen olmasa da fiilen hayata geçirmiş ve ilgili hizmetleri yerine getirmiştir. Bu hizmetler, şehre geçici veya kalıcı olarak gelmiş olan Osmanlı reayasının Cumhuriyet müesseseleriyle aralarındaki bürokratik işlerine yardımcı ve aracı olmak kadar mahkemede tanıklık ve bilirkişilik yapmak, hatta karantina süreçlerine nezaret etmeye varacak şekilde genişlemiştir. Ayrıca Dubrovnik çevresindeki Osmanlı taşra yönetimleriyle, hatta bazen payitaht ile de irtibatlı olan emin arızı ve istihbarî görevler de üstlenerek adeta adı konulmamış bir konsolosluk vazifesi yürütmüştür. Böylece Dubrovnik'in uluslararası ilişkilerdeki stratejik ve jeopolitik önemine binaen emin de Cumhuriyet içindeki kritik konumunu pekiştirmiş ve Cumhuriyet'in Napolyon'un işgaline uğrayarak nihayete erdiği 1806 senesine dek bu konumunu sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Torino Devlet Arşivi (Archivio di Stato di Torino: AST.)

Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni:

Vol. V, fol. 242v-243; 244v-245.

Dubrovnik Devlet Arşivi (Državnog Arhiva u Dubrovniku: DAD)

a) Diplomata et Acta (DA.), Acta Turcarum (7/2.1), Fermani:

- sv. 1, br. 69 (7 Zî'l-ka'de 908 / 4 Mayıs 1483);
sv. 2, br. 81 (7 Zî'l-ka'de 911 / 1 Nisan 1506);
sv. 2, br. 86 (9 Zilhicce 915 / 20 Mart 1510);
sv. 3, br. 108 (29 Cemâziye'l-âhir 923 / 19 Temmuz 1517);
sv. 3, br. 115 (14 Şevval 927 / 17 Eylül 1521);
sv. 3, br. 117 (7 Safer 930 / 16 Aralık 1523);
sv. 3, br. 130 (24 Ramazan 935 / 1 Haziran 1529);
sv. 4, br. 186 (1 Rebi'ü'l-âhir 958 / 8 Nisan 1551);
sv. 5, br. 203 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 963 / 23 Mart – 1 Nisan 1556);
sv. 5, br. 215 (29 Cemaziyelevvel 966 / 9 Mart 1559);
sv. 5, br. 222 (Evâil-i Zî'l-ka'de 967 / 24 Temmuz – 2 Ağustos 1560);
sv. 6, br. 263 (15 Muharrem 975 / 22 Temmuz 1567);
sv. 6, br. 265 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 976 / 12-21 Ekim 1568);
sv. 8, br. 395 (10 Zî'l-ka'de 1000 / 18 Ağustos 1592);
sv. 8, br. 396 (Evâsıt-ı Zî'l-ka'de 1000 / 19-28 Ağustos 1592);
sv. 8, br. 397 (Evâhir-i Zî'l-ka'de 1000 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1592);
sv. 8, br. 398 (24 Zî'l-hicce 1000/ 1 Ekim 1592);
sv. 8, br. 399 (Evâhir-i Muharrem 1001 / 28 Ekim – 6 Kasım 1592);
sv. 9, br. 402 (14 Şevval 1001 / 14 Temmuz 1593);
sv. 9, br. 431 (Evâil-i Zî'l-ka'de 1003 / 7-16 Ağustos 1595);
sv. 9, br. 434 (Evâil-i Zî'l-ka'de 1003 / 7-16 Ağustos 1595);
sv. 10, br. 466 (Evâsıt-ı Zî'l-ka'de 1005 / 26 Haziran – 5 Temmuz 1597);
sv. 11, br. 504 (28 Zî'l-ka'de 1010 / 20 Mayıs 1602);
sv. 11, br. 509 (11 Ramazan 1011 / 22 Şubat 1603);
sv. 11, br. 532 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604);
sv. 12, br. 551 (Evasıt-ı Zî'l-ka'de 1013 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1605);
sv. 13, br. 601 (17 Rebi'ü'l-âhir 1020 / 29 Haziran 1611);
sv. 13, br. 607 (Evâsıt-ı Ramazan 1020 / 17-26 Kasım 1611);
sv. 13, br. 642 (Evâil-i Zî'l-ka'de 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617);
sv. 13, br. 643 (Evâil-i Zî'l-ka'de 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617);
sv. 13, br. 645 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618);
sv. 13, br. 646 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618);
sv. 13, br. 648 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618);

- sv. 13, br. 650 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618);
sv. 14, br. 651 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618);
sv. 14, br. 665 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618);
sv. 14, br. 673 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618);
sv. 14, br. 674 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618);
sv. 14, br. 691 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1027 / 29 Kasım – 8 Aralık 1618);
sv. 15, br. 706 (tarıhsiz);
sv. 15, br. 724 (16 Zi'l-ka'de 1032 / 11 Eylül 1623);
sv. 15, br. 726 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1032 / 6-15 Eylül 1623);
sv. 15, br. 735 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1032 / 16 Eylül – 25 Eylül 1623);
sv. 15, br. 739 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 5-14 Ekim 1623);
sv. 15, br. 740 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623);
sv. 16, br. 791 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1036 / 20-29 Kasım 1626);
sv. 18, br. 864 (Evâil-i Muharrem 1044 / 27 Haziran – 6 Temmuz 1634);
sv. 18, br. 865 (Evâil-i Muharrem 1044 / 27 Haziran – 6 Temmuz 1634);
sv. 18, br. 874 (Evâsıt Receb 1044 / 31 Aralık 1634 – 9 Ocak 1635);
sv. 18, br. 875 (Evâhir-i Receb 1044 / 10-19 Ocak 1635);
sv. 18, br. 876 (Evâil-i Şaban 1044 / 20-29 Ocak 1635);
sv. 20, br. 951 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 28 Eylül – 7 Ekim 1640);
sv. 20, br. 984 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643);
sv. 20, br. 985 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643);
sv. 20, br. 993 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1054 / 17-26 Şubat 1645);
sv. 20, br. 998-1000 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 5-14 Temmuz 1645);
sv. 21, br. 1003 (Evâil-i Şevvâl 1055 / 20-29 Kasım 1645);
sv. 22, br. 1026 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1059 / 24 Nisan – 3 Mayıs 1649);
sv. 22, br. 1037 ve 1040 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649);
sv. 23, br. 1052 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649);
sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649 ve kopyası: Evâhir-i Şa'ban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649);
sv. 23, br. 1072 (Evâhir-i Receb 1060 / 20-29 Temmuz 1650);
sv. 23, br. 1075 (Evâhir-i Ramazan 1060 / 26 Eylül 1650);
sv. 24, br. 1076 (20 Şevvâl 1060 / 16 Ekim 1650);
sv. 24, br. 1079 (Evâsıt-ı Muharrem 1061 / 14-13 Ocak 1651);
sv. 24, br. 1081-1083 (Evâsıt-ı Rebiülâhir 1061 / 3-12 Nisan 1651);
sv. 24, br. 1087-1089 (Evâsıt-ı Receb 1061 / 30 Haziran – 9 Temmuz 1651);
sv. 25, br. 1115 (Evâil-i Şaban 1064 / 17-26 Haziran 1654);
sv. 31, br. 1261 (20 Zilkade 1083 / 9 Mart 1673);
sv. 33, br. 1333 (2 Safer 1098 / 18 Aralık 1686);
sv. 33, br. 1340 (16 Zilkade 1101 / 21 Ağustos 1690).
- b) *Diplomata et Acta (DA.), Acta Turcarum (7/2.2), Bujuruldije:***
br. 2 (12 Receb 1053 / 26 Eylül 1643);

- br. 6 (19 Şabân 1060 / 17 Ağustos 1650);
br. 7 (2 Şevval 1060 / 28 Eylül 1650);
br. 35 (25 Zî'l-ka'de 1102 / 20 Ağustos 1691);
br. 38 (25 Ramazan 1112 / 5 Mart 1701);
br. 86 (22 Rebi'ül-âhir 1131 / 13 Mart 1719).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

1. Bâb-ı Defterî Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVNS.DVE.d.), nr. 13/1:

- s. 1/1 (Tarihsiz);
s. 5/1 (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604);
s. 18/1 (Evasıt-ı Zî'l-hicce 1013 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1605);
s. 84/412 (14 Ramazan 1020 / 21 Kasım 1611);
s. 145/693 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618);
s. 158/740 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618);
s. 145/694-696 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618);
s. 164/753 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618);
s. 167/763 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618);
s. 179/811 (9 Cemâziye'l-âhir 1020 / 19 Ağustos 1611);
s. 179/812-823 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1027 / 4 Haziran 1618);
s. 192/852 (Evâsıt-ı Zî'l-hicce 1027 / 29 Kasım – 8 Aralık 1618).

2. Bâb-ı Defterî Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVNS.DVE.d.), nr. 14/2:

- s. 7/10-12 (Evâil-i Rebi'ül-evvel 1041 / 27 Eylül – 5 Ekim 1631);
s. 8/13-14 (Evâhir-i Rebi'ül-evvel 1044 / 13-22 Eylül 1634);
s. 9-11/16 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 5 Ekim 1640);
s. 11/17-20 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 5 Ekim 1640);
s. 11/21-22 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 5 Ekim 1640);
s. 129/223 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 7-16 Eylül 1640);
s. 132/236 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 28 Eylül – 7 Ekim 1640);
s. 162/312 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643);
s. 162/313 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643);
s. 163/314 (Evâil-i Şaban 1053 / 15-24 Ekim 1643).

3. Bâb-ı Defterî Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVNS.DVE.d.), nr. 15/3:

- s. 6-7/ 2-10 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649);
s. 8/11 (Evâhir-i Zî'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651);
s. 8/12 (Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos 1654);
s. 67/50 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649);
s. 117-119/171 (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662);
s. 120-121/174 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 9 Ocak 1663).

4. Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d.), nr. 6004:

- s. 44/2 (Evâsıt-ı Zî'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623);
s. 45/2 (Evâsıt-ı Zî'l-hicce 1032 / 5-14 Ekim 1623);
s. 75/3 (14 Zî'l-ka'de 1032 / 9 Eylül 1623);

s. 77/3 (Evâsıt-ı Zî'l-ka'de 1032 / 6-15 Eylül 1623);
s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623) ve üç sûreti: (Evâil-i Zî'l-ka'de 1033 / 15-24 Ağustos 1624);
s. 132 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1037 / 10-19 Kasım 1627);

5. İbnü'l-Emin Tasnifi Belgeleri-Hariciye (İE. HR.):

nr. 198/2 (9 Rebi'ü'l-âhir 1044 / 2 Ekim 1634);
nr. 138 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636);
nr. 199/1 (13 Rebi'ü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637);
nr. 199/2 (29 Zilkade 1048 / 3 Nisan 1639);
nr. 173 (7 Rebi'ü'l-evvel 1091 / 7 Nisan 1680);
nr. 234/2 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684).

6. Ali Emiri Tasnifi Belgeleri-IV. Mehmed Dönemi (SMMD. IV):

nr. 10554 (4 Cemâziye'l-âhir 1083 / 27 Eylül 1672);
nr. 93/10934 (27 Rebi'ü'l-evvel 1095 / 14 Mart 1684).

7. Bâb-ı Defterî Maden Mukataası Kalemî Evrakı (D. MMK.):

nr. 8/22699 (3 Şaban 992 / 10 Ağustos 1584).

Araştırma ve İnceleme Eserler

Acıpınar, Mikail, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa, Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık (1453-1599)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2016.

Baće, Antun ve Ivan Viđen, "Lazareti na Pločama od pada Dubrovačke Republike do danas (1808.-2013.)", *Prostor*, 21/2(46), (2013), s. 327-339.

Biegman, Nicolaas H., *The Turco-Ragusan Relationship according to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague, Paris 1967.

Bostan, İdris, *Osmanlı Deniz Ticareti*, Küre Yayınları, İstanbul 2019.

Bozić, Ivan, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV. Veku*, Srpska Akademija Nauka, Belgrad 1952.

Braudel, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, 1. Cilt, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayınları, İstanbul 1989.

Carter, Francis W., "The Commerce of the Dubrovnik Republic, 1500-1700", *The Economic History Review*, XXIV/3, (Ağustos, 1971), s. 370-394.

Dalsar, Fahri, "Bursa Şer'i Mahkeme Sicillerine Göre: Selim I.in Dobrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muahede", *Tarih Vesikaları*, II/12, (1943), s. 410-414.

Djuvara, Trandafir G., *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, çev. Pulat Tacar, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.

Elezović, Gliša, *Turski Spomenici*, I/1-2, Belgrad 1940-1952.

Emin, Nedim, *Dubrovnikli Tüccarların Balkanlar'daki Ticarî Faaliyetleri ve Organizasyonu (XVII. Yüzyıl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

Evlîyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi, VI. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, çev. Ali Berktaş, 2. bs., Kitap Yayınları, İstanbul 2010.

Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808*, I, Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Ljubljana 1980.

- Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 7. bs., Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010. Genç, Mehmet, "İltizam", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 154-158.
- Güçer, Lütfi, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIII/1-2, (Ekim 1962 – Şubat 1963), s. 97-144.
- Harris, Robin, *Dubrovnik, A History*, SAQI, Londra 2003.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I (1300-1600), çev. Halil Berktaş, 2. bs., Eren Yayınları, İstanbul 2004.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, 7. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- Kafadar, Cemal, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, 3. bs., Metis Yayınları, İstanbul 2010.
- Köse, Metin Ziya, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, İstanbul 2009.
- Krekić, Bariša, "Venetian Merchants in the Balkan Hinterland in the Fourteenth Century. Wirtschaftskraefte und Wirtschaftswege", *Mittelmeer und Kontinent: Festschrift für Hermann Kellenbenz*, Nuremberg 1978, s. 257-271.
- Krekić, Bariša, "Italian Creditors in Dubrovnik (Ragusa) and the Balkan Trade, Thirteenth through Fifteenth Centuries", *The Dawn of Modern Banking*, Yale University Press, New Haven – Connecticut 1979, s. 241-254.
- Krekić, Bariša, "Dubrovnik's Participation in the War against Ottomans in 1443 and 1444", *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980, s. 1-17.
- Krekić, Bariša, "The Role of Jews in Dubrovnik (Thirteenth-Sixteenth Centuries)", *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra, s. 257-271.
- Kunčević, Lovro, "On the "Temerity" of Ragusans: Venetian-Ragusan Conflict in the Summer of 1630", *Dubrovnik Annals*, 25 (2021), s. 113-147.
- Miović, Vesna, *Na Razmeđu, Osmansko-Dubrovačka Granica (1667-1806)*, Zavod za Povijesne Znanosti HAZU, Dubrovnik 1997.
- Miović-Perić, Vesna, "Emin na Pločama kao Predstavnik Osmanlija na Području Dubrovačke Republike", *Anali Dubrovnik*, 37, (1999), s. 205-215.
- Miović, Vesna, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti (HAZU) Zavod za Povijesne Znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik 2003.
- Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Državnog Arhiva u Dubrovniku, Dubrovnik 2005.
- Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u Spisima Namjesnika Bosanskog Ejaleta i Hercegovackog Sandžaka*, Državnog Arhiva u Dubrovniku, Dubrovnik 2008.
- Miović, Vesna, "Emin (Customs Officer) as Representative of the Ottoman Empire in the Republic of Dubrovnik", çev. Vesna Baće, *Dubrovnik Annals*, 7, (2003), s. 81-88.
- Paci, Renzo, "La Scala di Spalato e la Politica Veneziana in Adriatico", *Quaderni storici*. V/13(1), (1970), s. 48-105.
- Pedani, Maria Pia, "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004, s. 585-600.
- Pedani, Maria Pia, *Doğunun Kapısı Venedik*, çev. G. K. Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- Sahillioğlu, Halil, "Emîn", *İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XI, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1995, s. 111-112.

- Őabanoviĉ, Hazım, “Dubrovnik Devlet Arşivindeki Türk Vesikaları”, ĉev. İsmail Eren, *Bulleten*, XXX/119, (1966), s. 391-437.
- Tralijiĉ, S. M., “Izvoz Bosanske Robe Preko Splitske Luke u XVIII Stoljeĉu”, *Pomorski Zbornik*, 3, (1965), s. 809-825.
- Truhelka, Ciro, “Dubrovnik Arşivi’nde Türk-İslav Vesikaları”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1, (1956), s. 39-65.
- Turan, Şerafettin, “Dubrovnik”, *İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IX, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1994, s. 542-544.
- YemiŐĉi, Cihan, *XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasi İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat AraŐtırmaları Enstitüsü, İstanbul 2017.
- YemiŐĉi, Cihan, “XVI ve XVII. Yüzyıllarda Gabela Tuz Pazarı ile Bosna ve Hersek’in Tuz İhtiyacının KarŐılanması”, *Pazar Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul 2020, s. 169-222.
- YemiŐĉi, Cihan, “Split Limanı’nın Uluslararası Ticarete Aĉılması ve Split-Dubrovnik Rekabeti (1590-1645)”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/1, (2021), s. 265-284.
- Zlatar, Zdenko. “Dubrovnik and Ottoman Balkans (1430-1808)”, *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal ĉelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya Üniversitesi Balkan AraŐtırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 475-512.